HET LAND VAN AALST

TIJDSCHRIFT VAN DE
HEEMKUNDIGE VERENIGING
« HET LAND VAN AALST »

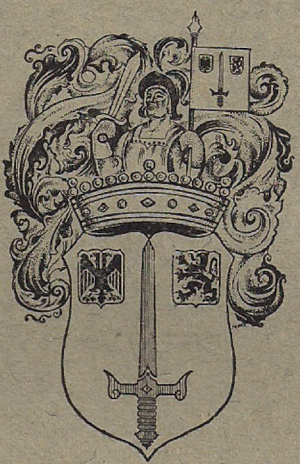

Jaargang III — 1951 Nr. 1.

Onze Beschermraad

De Weledele Heer Gouverneur en de Bestendige Deputatie van Oost-Vlaanderen;
Prof. Dr. Frans de Backer, leraar aan de universiteit te Gent, werkend lid der Kon. Vl. Academie voor Taal- en Letterkunde, Ukkel (uit Aalst);
Hoogeerwaarde Heer Kanunnik Albrecht de Beer, hoofdinspecteur van de bisschoppelijke colleges, Gent (uit Hofstade);
de heer volksvertegenwoordiger Albrecht van den Berghe, burgemeester van Nederboelare, voorzitter van het Christelijk Onderwijzersverbond (uit Smeerebbe-Vloerzegem);
de heer Michiel van den Bossche, Zottegem;
de heer Leopold Bosteels, nijveraar, Aalst;
Dr. Arthur Broekaert, geneesheer, letterkundige, Geraardsbergen;
Z.E.H. Hubert Buyle, algemeen bestuurder der Zwarte Zusters, letterkundige, Aalst;
de heer Leo van Cleemput, ere-inspecteur van het Lager Onderwijs, Aalst;
Z.E.H. Jozef Crombé, pastoor, Belsele (van Velzeke);
Hoogeerwaarde Pater Donatus, gewezen Generaal der Capucienen, Antwerpen (uit Welle);
de heer Edgard Durant, Ninove;
Hoogeerwaarde Heer Kanunnik Leonce Eeckhout, professor aan het Groot Seminarie, Gent (uit Sint-Maria-Oudenhove);
Dr. Hendrik van Gassen, atheneumleraar, Ninove;
de heer Robrecht de Graeve, inspecteur van het Lager Onderwijs, letterkundige, Gent (uit Woubrechtegem);
Dr. Frans d'Haese, ambtenaar, Geraardsbergen;
de heer Kamiel Huylebroeck, gemeentesekretaris, Gijzegem;
Dr. Siegfried de Laet, docent aan de universiteit te Gent;
de heer graaf Guy de Liedekerke, Petegem-Oudenaarde;
Dr. Jan Lindemans, werkend lid der Kon. Vl. Academie voor Taal- en Letterkunde, voorzitter van de Geschied- en Oudheidkundige Kring van Vlaams Brabant, Laken-Brussel;
Ir. Paul Lindemans, inspecteur van het Landbouwonderwijs, Opwijk;
Z.E.H. Aloïs de Maeyer, godsdienstleraar aan het atheneum, toneelkundige, Aalst;
Z.E.H. Richard de Moor, bestuurder van het Sint-Martenscollege, Aalst (uit Bavegem);
de heer Edgard van Oudenhove, notaris, senator, Denderhoutem;
Ir. Albrecht van Pottelberghe, lid der Bestendige Deputatie van Oost-Vlaanderen, aannemer, Erembodegem;
Z.E.H. Jozef de Potter, ere-legeraalmoezenier, Gent (uit Aalst);
†Z.E.H. Kanunnik Jozef Reynaert, pastoor-deken, Aalst;
Dr. Adhemar de Smet, prefekt van het atheneum, Antwerpen (uit Aalst);
Prof. Dr. Herman Uyttersprot, leraar aan de universiteit te Gent, Aalst;
Hoogeerwaarde Heer Jozef Walters, ere-deken van Ninove, Gent.

Drie bekende Erembodegemnaars

Op het eerste gezicht lijkt er weinig gelijkenis te bestaan tussen de eenvoudige werkman-dichter Alfons van de Maele, de Jezuïet-professor Pater Jozef van Opdenbosch en de prelaat dom Modestus van Assche.

Bij nader toezien echter ontdekt men een ongeëvenaarde zielsverwantschap. Fons was een vriend van dom van Assche ; de Jezuïet en de Benediktijn waren als gebroeders. Die verwantschap was gegrond op Vlaamse rechtgeaardheid, die zich uitte in ongekunstelde waarheid bij de dichter, in rechtlijnige beginselvastheid bij de pater en in grootmoedige oprechtheid bij de abt ; bij alle drie in onuitputtelijke naastenliefde en offergezindheid tot het uiterste.

* * *

I. **De dichter Alfons van de Maele** (22 Jan. 1874-30 Sept. 1938).

Buiten de modelinge overlevering, beschikken we over een soort autobiografie in handschrift, een conferentie welke de dichter wel honderdmaal gaf in zijn laatste levensjaren, en over de zes delen « Verzekens voor ons Volk », waarbij een lijvige, onuitgegeven bundel dient gevoegd. Hieruit horen we de oprechte weergave van zijn inwendige en uitwendige geschiedenis.

Voor het oog van de mensen is er niet veel merkwaardigs gebeurd. Onze « kleine Gezelle », zoals men hem heeft genoemd, werd geboren in een werkmanshuisje op de Holleweg te Erembodegem, welke straatnaam, naar de leuke opmerking van Fonske zelf, rijmt met de « Rolleweg », waar zijn grote meester geboren werd... Hij was het vijfde van acht kinderen.

Zijn jeugd verliep typisch voor die pauperisme-tijd : tot zijn tiende jaar bezocht hij de dorpsschool en daarna werd hij fabrieksarbeidertje te Aalst, van zes uur 's morgens tot acht uur 's avonds. De kleine ravotter werd al gauw veel te stil voor zijn leeftijd !

Na een paar jaar kwam er krisis in de nijverheid en dus minder werk. In de lange winteravonden, getuigt Fonske, las vader dan voor uit boeken als Baekelandt, Jan de Lichte, Jan Clercker of De Laatste Binders van Vlaanderen, Genoveva van Brabant... er werd verteld over heksen en weerwolven. Uit een boekerij te Aalst bracht zijn oudere broer hem wat later werken van Conscience, Snieders, Ecrevisse, Jules Verne.

Zijn dichterlijke natuur ontwaakte zeer vroeg : in plaats van de brede baan naar Aalst, nam hij 's morgens en 's avonds de eenzame wegels om er te dromen en te rijmen.

Zijn broer zond hem wat later vanuit Antwerpen, waar hij op garnizoen lag, het weekblad « De Vlaamsche Illustratie ». Hierin herlas Fonske, tot hij ze van buiten kende, de gedichten van een zekere Quaedvlieg, een Hasseltse apothekersgast. Daardoor begon hij voorgoed te rijmen, tot hij zich verstoutte een vers in te sturen naar een Aalsters volksweekblad, door drukker Petrus van Schuylenbergh

uitgegeven : het werd opgenomen ! De pastoor van het dorp begon zich voor de jongen te interesseren : hij gaf hem een « Zuid en Noord » van P. Evarist Bauwens ; P. Emiel Fleerackers, toen leraar op het Aalsters college, riep hem bij zich, bezorgde hem een tactaatje over dichtkunst en verbeterde regelmatig zijn verzen. Ten slotte verscheen er in 1908 een eerste bundeltje bij P. van Schuylenbergh, met een inleiding van P. Fleerackers, waarin stond : « Vriend Alfons, word nooit of nooit een groot dichter, maar blijf wie gij zijt... »

Gelukkig heeft deze de gulden raad gevolgd. Hij heeft zich steeds geuit zoals hij was : een diep-vroom en Vlaams-voelend werkman. De themata die hij bezingt zijn de reële krachtbronnen van zijn leven : de godsdienstige waarheden en zedelijke beginselen, zijn huisje en zijn huisgezin, de natuur en de mensen rond hem, de sociale en Vlaamse strijd en ten slotte zijn eigen zieleleven.

* * *

Fons van de Maele las en herlas Gezelle : « Gezelle is wel mijn beste maat » dicht hij (Verz. III). Hij bootst zijn meester na in vorm en inhoud, en toch blijft hij zichzelf door de oprechtheid die hem kenmerkt.

Zoals Gezelle is Fons een diep-godsdienstig dichter. Het godsdienstig gevoel doordrenkt zijn hele wezen en zijn kunst. Zijn allereerste gedicht gaat over « Het Kruiske » :

Gij hangt daar aan de lemen muur,
o ned'rig houten Kruis,
onmisbaar sieraad van mijn huis,
zo arm, mij toch zo duur !

En hoe dikwijls komt dit kruis niet terug in zijn verzen ! Hij voelt de afhankelijkheid van de mens tegenover God. De grote geloofsgeheimen als dood en eeuwigheid doen hem huiveren.

Hij wil dan zijn plicht steeds doen en acht zich gelukkig, spijts zijn armoede. Hij stelt in scherp kontrast zijn eigen zielstevredenheid tegenover de onrust van de plichtvergeten rijke :

Geen kruisken in dat huisken
dat daar niet hangen mag...
Geen deugd ook daar te vinden
en zelden eens een lach. (Verz. I).

« Dit toch zal ik zeggen », verklaart hij in zijn levensgeschiedenis, « dat wij, spijts al onze ontberingen en al onze wederwaardigheden, toch eerlijke mensen gebleven zijn. En eerlijk zijn dat is de adel en de rijkdom van den arme ! »

Hij uitte zijn hekel aan sommige ondeugden bij ons volk, als dronkenschap, gierigheid en ijdelheid bij de vrouw :

Schrok en schraap maar, gierig mens...
Maar al gaart gij schat op schat
Geen geluk zal hij u geven... (Verz. V).

Hij kwijt zich dan met liefde van zijn vaderplicht en vindt zijn geluk in zijn huisje en zijn gezin.

Hij heeft weerzin voor de triestige stad Brussel, waar hij elke dag als « weekabonnent » naartoe rijden moet van zijn 26e jaar af, om te werken eerst in een breigoedfabriek en naderhand in de Standaard-Boekhandel :

Wij trekken er met ijzren spoor,
dag voor, dag na, van door, van door
om ginder 't brood te winnen...
Wel beter ware 't stil te huis,
ver van dat wufte stadsgedruis,
in koude of zomergloeien,
zijn brood te garen op het land,
terwijl men aan de overkant
zijn huizeke ziet bloeien !... (Verz. I).

Dat huizeke heeft hij op alle tonen bezongen, van buiten en ook van binnen, met al wat er in was : het huisgerief, de meubelen, de kinderen die er gaandeweg talrijk kwamen, tot negen toe, hun gestoei, hun ziekte en dood. Al de kleine en grote gebeurtenissen worden er eenvoudig-natuurlijk beschreven.

De natuur was hem, nogmaals zoals bij Gezelle, een onuitputtelijke inspiratiebron. Hij beschreef toch alleen wat hij zelf rond zich waarnam : het gaan en keren der seizoenen, de winter vooral, met de sneeuw, de morgen- maar bij voorkeur de avondstond, het werk op het veld, de bomen, de bloemen en de vogelen, de leeuwerik meest en de merel :

Hoort die kerel
Van een merel
In de perelaren daar ;
Hoort hem snatren,
Hoort hem tatren ;
Dat is me 'nen babbelaar ! (Verz. II).

Was hij gelukkig en tevreden in zijn lot, toch voelen we bij hem de weerklank van de sociale evolutie en van de Vlaamse strijd. Zijn vers wordt dan vaak zo gebald en scherp, dat men er het goedige « Fonske » amper in herkent. Van zijn eerste tot zijn laatste bundel is er trouwens een kennelijke overgang van het eenvoudig berusten naar het vinnige verweer, wat hem zijn sterkste verzen heeft geinspireerd.

« Er is een versje, getuigt dom van Assche », reeds vóór de oorlog geschreven, dat me heeft « gepakt », zó diep voel ik met de arbeidersfierheid ook het diepe leed van de werkloze :

Hebt ge geen werk voor mij, mijnheer ? (Verz. II). (1)

Zijn Vlaamse overtuiging klonk dikwijls door en ze was radi-

(1) Een keur uit de verzekens van Fons Van de Maele. Inleiding door Dom Van Assche. Uitgave A.C.W., 1937.

kaal. « Hij durfde staan voor nationale gebondenheid in een periode waarop elke uitgesproken Vlaamse overtuiging tegenspraak kende en tegenkanting ondervond. Dat was voor hem niet alleen dichterlijke ontboezeming, maar heilige overtuiging en mannelijke durf, en daadwerkelijke heldenmoed ». (2)

We vinden een gedicht bij de veroordeling van P. Stracke (Verz. III) en bij het overlijden van Dosfel (Verz. V). Bij zijn laatste onuitgegeven bundel steekt er een lang gedicht op P. van Opdenbosch, waarin hij zegt :

Ik groet U ook als flamingant
een van de oude stempel...

Elders heet het :

Vlaming zijn : dat is al strijden,
en van vóór staan in 't gevecht
voor de taal en voor de zeden
Voor de godsdienst en ons recht !

Ten slotte hebben zijn eigen zielservaringen hem vreugdige of diepweemoedige verzen doen schrijven. Merkwaardig is het hoe argeloos hij in de aanvang openstond voor het vertrouwen in de mensen, maar hoe gaandeweg de ontgoocheling kwam. Al is hij er zielsdiep bedroefd om, toch schudt hij wrok en haat van zich af.

Hoort in zijn eerste bundel naar : Het Lied van de Christen Werkman :

'k Zie ook zo menige ogen blinken
van brave vrienden rondom mij...

en vergelijk met klank in de zesde bundel :

De mensen zijn boos en ze zeggen zo veel,
Ze doen er hun dag mee voorbij ;
En als ze wat zeggen krijgt ieder zijn part
En is niet het kleinste voor mij !

Zij vonden Fonske van de Maele een kwezelaar, een droogstoppel, een onnozelaar en dat zo te horen, griefde hem diep : « Doch waar is het », bekent hij op het einde van zijn levensschets, « dat het mij soms aan geen bespottingen heeft ontbroken. Maar aan mijn bespotters vergeef ik het »... « En zo het nu aan geen mens, en vooral niet aan een kristenmens, past zich te verhovaardigen over de gaven die hij van God heeft ontvangen, toch zie ik met een blijde fierheid neder op het werk dat ik heb afgelegd, en ik doe het met des te meer genoegen omdat ik de zoetste overtuiging in mij draag iets goeds, iets schoons te hebben voortgebracht voor ons kristen Vlaamse Volk,

(2) Feestrede uitgesproken door Dom Van Assche bij de onthulling van de V.T.B.-gedenkplaat op de gevel van het huis van de dichter, einde Sept. 1941.

en niet het minste voor dezen die ik het het meest nodig acht : mijn broeders en zusters in het werk ! »

II. De Jezuiet-Professor Jozef van Opdenbosch.

Naar het getuigenis van al wie hem kende, is deze zeker een man van formaat geweest, naar geest en karakter, die grote invloed heeft uitgeoefend. Bij het vernemen van zijn plotse dood hebben velen geweend en ook Dom van Assche — toen in de Brugse gevangenis. Want Alfons van Assche en Jozef groeiden samen op te Erembodegem, waar vader van Opdenbosch schoolhoofd was : ze woonden dicht bij elkaar. Toen vader van Assche ziek werd, kreeg moeder last met haar zes kinderen en bleef Alfons een tijdlang bij van Opdenbosch thuis. Vader stierf en Alfons smeekte snikkend of hij nu vader mocht zeggen aan van Opdenbosch : wat hij zijn leven lang bleef doen.

Jozef was een tengere knaap, maar buitengewoon schrander. Vader, die zijn leerling kende, drong hem in de zesde Latijnse op het Jezuïetencollege te Aalst, tegen het advies in van Pater Prefect, die hem een jaar lager wou houden, omdat hij geen Frans genoeg kende. De eerste trimester was hij 17e op 20, doch op het einde van het schooljaar de 4e.

Een schoolmakker getuigt van hem : « Jozef deed zich voor als een stille jongen, zeer kalm en bescheiden. Hij werd echter stilaan een olijke kameraad, met echt fijne grapjes. Hij blokte nooit, was eerder speelvogel, maar naarmate hij vorderde, schitterde zijn verstand meer en meer. Hij was tweede in de Poësis en eerste in de Rhetorica, saam met P. de Clippele. Afgunst kende hij niet, weinig of geen ijdelheid ; maar zoals alle grootmoedigen had hij een neiging tot hoogmoed, die hij sterk bedwong. Vlaamsgezind werd hij onder de greep van P. Stracke, zijn rhetoricaleraar ; vroeger raakte hem dit alles weinig. Hij rijmde en schreef met ongehoord gemak ».

In 1910 trad hij te Drongen in het noviciaat. Hij doorliep schitterend de gewone vorming, was tussen philosophie en theologie twee jaar leraar van de 5e Latijnse te Turnhout en twee jaar van de Derde te Aalst. Zijn leerlingen spreken thans nog met begeestering over hem : zijn persoonlijkheid, zijn vaste overtuiging, zijn buitengewone innemendheid sloegen de jongenszielen voor goed.

Geen wonder dat de jongensbrochures, die hij schreef in de reeks van « De Bode van het H. Hart » zo gretig gelezen werden. In een sprankelende stijl, met een heldere, vaste vaart, die boeit en overtuigt, schetst hij het leven van de drie jeugdheiligen, Berchmans, Aloysius, Stanislas.

Berchmans, « de knape van Vlaanderen », tekent hij met voorliefde : een knape die telt een hele man ! «Hij had alleen wat hij was : zijn eigen sterk karakter... zijn breed verstand... zijn gouden hart... Hij betoverde, beinvloedde, maakte blij als de volledigste persoonlijkheid die mensen ooit zagen ». De auteur schetst onbewust zijn eigen beeld.

Het radikalisme bij Aloysius trekt hem aan : « Aloysius had een

bizondere gave om met mensen om te gaan. 't Mag wonder schijnen, en het was toch zo. Hij wist ze in te palmen door zijn beminnelijke nederigheid, en ontzag af te dwingen door zijn kordate beginselvastheid, zodat velen het als een gunst beschouwden met hem te spreken ». Onwrikbaar op stuk van principes, was van Opdenbosch ingoed en schappelijk voor anderen.

In zijn brochure over St. Stanislas geeft hij zijn grondprincipe : « Maar die nuttig wil zijn, hij steek' zijn schouders onder 't zware werk, ongezien, ongeëerd staande te midden van de massa « als een die dient ». Zo zal hij het vuur dat hem zelf bezielt meedelen en aanwakkeren, waarlijk invloed hebben, nuttig zijn en krijgen dat waar hij niet eens naar zocht : achting en roem ». Als de Heer zal van Opdenbosch heel zijn leven willen dienen, om zijn volk op te tillen.

In « Harde Training », een brochure over versterving, schrijft hij : « Oneindig zijn de vergezichten die, op het steile pad der loutering, voor de verstorvene hun grondeloze pracht ontvouwen. Voor hem is weggelegd verzadiging van geestelijke vreugden, voor hem gaan open Christus' Hartsgeheimen, voor hem de oneindig tere kiesheid van de goddelijke attenties ». Wij krijgen hier als een visioen van zijn intens inwendig leven, waardoor hij de leider werd van zovele uitgelezen zielen.

Wat hij in het inleidend artikel van de brochure « Caritas » van de studenten-geheelonthouders vroeg, heeft hij zelf in zijn leven verwezenlijkt : « Dat zij opgaan in de kracht van dit besluit, zonder omzien : zij zullen zich houden fier en rein ; zij zullen leren spreken ter verdediging van de ware vrijheid ; zij zullen staan overal waar het goede dient gedaan, het kwaad bestreden, lijden verzacht, ellende gemilderd. Zij zullen redders zijn van hun volk, niet alleen op het gebied der drankbestrijding, maar op alle gebied, om het sociale medelijden geboren uit het inzien der drankellende, om de kracht gewonnen en bewaard door het offer der onthouding, om de zegen Gods, gewonnen door versterving en gebed ! »

Dit is de taal van het vurigste idealisme, van het : alles voor het arm Vlaanderen.

* * *

Pater van Opdenbosch studeerde theologie te Maastricht en werd na zijn derde proefjaar in de Gentse residentie tot biechtvader en predikant benoemd. Zijn invloed op studenten, seminaristen en een keur van intellectuelen, Vlaamsgezinde, maar ook andere, groeide gaandeweg. Hij drong zijn leiding nochtans nooit op, maar was onverbiddelijk logisch wanneer men hem om raad vroeg : hij duldde geen halfslachtigheid, oneerlijkheid of lafheid. Hij kende geen schrik.

Zulk een beginselvastheid, ook op Vlaams gebied, moest noodzakelijk in het Gentse millieu scherpe reacties wekken. Na drie jaar werd hij verwijderd en te Verviers benoemd, om Nederlands te leren aan Waalse collegejongens. Toch werd hem deze beproeving bespaard en mocht hij theologie gaan doceren te Maastricht.

Hij bleef er twaalf jaar, tot men in 1941 een Nederlander vond om hem te vervangen. Hij werd dan te Antwerpen gehecht aan het

tijdschrift van P. Stracke « Ons Geestelijk Erf », waaraan hij werkzaam bleef tot de dood hem ons ontrukken zou.

Eerst op latere leeftijd en eerder door het toeval tot het theologieprofessoraat geroepen, kon hij nog bezwaarlijk een uitgebreide belezenheid opdoen. Maar zijn inzicht was verbluffend diep en bezielend. Midden de soms wat eentonige, klassieke lessen, wat een sublieme « excursies » ineens. Ook in persoonlijk contact was zijn invloed groot : « Wat een heerlijke avonden mochten velen het geluk hebben met hem over theologische onderwerpen te « bomen » schrijft P.L. Moereels (1), « geen boekenkennis gaf hij dan, maar beleefd en direct bezit van het dogma, midden in 't leven geplaatst en uit het volle leven gegrepen. Geen abstracties of louter-historisch interessante problemen konden hem boeien, maar de concrete hedendaagse stromingen, die hij van het hoge en serene standpunt der Openbaring belichtte, waarbij men telkens zo onmiddellijk aanvoelde, hoe de Christus onze menselijkheid in alle opzichten veredelt en verheft. Hij kon zo met een adelaarsvlucht zijn medespreker optillen, tot men duizelde van geluk, en alleen maar spijt had met het opgetogen gevoel ook niet de woordelijke vertolking van de afgelegde weg te kunnen bijhouden : zo torenhoog stond hij boven ons, zijn leerlingen ».

In een posthuum uitgegeven brochure heeft hijzelf zijn theologische synthese in stralende taal verwoord en besluit er : « De mens, die, in deemoed, het dogma aanvaardt, en hij alleen, is in waarheid de zelf-bewuste hemelbestormer, die weet dat zijn hart zo groot is, dat alleen God zijn rusteloosheid stilt, en die met zekerheid verwachten durft, wat de hoop der kinderen is, een erfenis die geen andere dan God zelve is ». (2)

Hij werkte met liefde aan het opdelven van de geschiedenis van onze Nederlandse vroomheid en had reeds in « Ons Geestelijk Erf » een gedeelte van een zeer diepgaande studie laten verschijnen over « De Eucharistieleer in de Nederlanden ten tijde der Karlingers » en meer speciaal over Radbertus.

Tot een van zijn penitenten zei hij eens dit treffend woord : « Ik geloof dat de roeping van de mens is, dat de liefde in hem groeit en of hij daar nu resultaten mee bereikt, dat heeft minder belang, waar het op aankomt is, dat de liefde steeds in hem groeit». Dit heeft P. van Opdenbosch praktisch uitgewerkt in een onuitputtelijke toewijding.

Hij is dan ook in de uitoefening van de naastenliefde gevallen. Het was in Oktober 1944. Een vriend van hem, een advokaat, door de repressie getroffen en opgesloten in de Begijnenstraat te Antwerpen, vroeg hem om een geestelijk boek om eigen tijd te doden en zijn medegevangenen op te beuren. P. van Opdenbosch weigerde nooit een dienst. Hij zou het boek op 12 Oktober gebracht hebben in de avond, was hij niet te laat opgehouden geweest. Hij bracht het dan 13 Oktober 's morgens aan de aalmoezenier, E.H. de Maesschalck in de Coquilhatstraat, hoewel hij in de voormiddag nooit uitging. Pas had hij enkele stappen op de terugweg gezet — het was rond 10 1/2 uur — of

---

(1) J. Van Opdenbosch. Het dogma en de mensch. Ter Inleiding, blz. 7-8.
(2) Het dogma en de mensch, Lannoo, Tielt, 1946.

hij werd door de eerste raketbom, die op Antwerpen neerviel, getroffen. Rond 2 uur werd hij van onder het gruis van ineengestorte huizen met ontelbare kwetsuren en beenderbreuken uitgehaald : de dood moest ogenblikkelijk zijn ingetreden.

Het nieuws bracht overal verslagenheid. Zijn overtalrijke vrienden, oud-retraitanten, biechtelingen, de vele intellectuelen, vooral de Vlaamsgezinde, die hij redde van verbittering en geloofsafval, de arme stakkerds ook die hij had geholpen — want voor de geringsten spande hij zich uitermate in — allen waren ontzet. Van uit de gevangenis schreef dom van Assche in een roerende brief aan zijn communiteit, op 22 Oktober '44 : « Als P. Moereels me op het bureau van de Heer Directeur het nieuws kwam melden van het tragisch overlijlijden van P. van Opdenbosch heb ik gesnikt als een kleine jongen. U weet wat hij voor mij — en voor ons allen — was ; meer dan een vriend : een kind van den huize, sedert jaren ; meer dan een broer : een geestelijke vader, bizonder sedert die ongeëvenaarde retraite, welke hij ons preekte met zo'n dieptegang van gedachte, en zo'n klaarheid van uiteenzetting, en zo'n echte zalving, als van iemand die 't zelf gelooft en beleeft. Als ikzelf — ziet ge die mooie, voorname verschijning in kloostergang en kloostertuin en we horen zijn vriendelijke stem, gezagvol en toch zonder pretentie, of speels plagend, maar zonder ooit te kwetsen ; en we bewonderen zijn mooie kop, en zijn grote wijsheid, en zijn innige godsvrucht. — Gij hebt de trouwe vriend nog teruggezien, toen ik reeds hier was ; 'k wist dat hij, ook nu weer, naast mij stond ; en 't was grotendeels de gedachte aan hem, die me sterk deed zijn. Want voor mij was hij, sinds 50 jaar, dé vriend, met een vriendschap zonder ooit een schaduw, elk voor de ander als voor een betere, een edelere : sincera et humili caritate ! Ik kan niet geloven dat hij ons geen geestelijke erfenis achterlaat en, meer en meer, voel ik dat hij van daarboven, in communione sanctorum, ons helpt dat testament van Godsliefde en liefde voor ons volk ten uitvoer te brengen ».

P. van Opdenbosch was steeds een uitermate trouw vriend geweest ; omdat hij zelf physisch leed — voortdurend had hij maag- en hoofdpijn — en ook psychisch, kon hij zo doeltreffend troosten. Priester was hij vóór alles, met een sterk inzicht in de dingen, een afgewogen voorzichtigheid en een onbegrensde zelfopoffering.

Volcout, een priester-vriend die een brochure « In Memoriam » liet verschijnen (1) besluit : « P. van Opdenbosch leerde zijn volk klaar en consequent denken en leven ».

III. **Dom Modestus van Assche** (18 Mei 1891-30 Okt. 1945).

Uit de mondelinge getuigenissen, de geschriften en de onuitgegeven apologia uit de gevangeniscel van de abt, valt het niet moeilijk de stem van een totaal-oprecht mens, een hoogstaand karakter,

---

(1) Volcout, In Memoriam voor Eerwaarden Pater Van Opdenbosch S.J., Lannoo, Tielt, 1946.

een heilig priester-offeraar op overweldigende wijze te laten opklinken.

Dom Modest werd geboren 18 Mei 1891 ; ze waren thuis met drie broers en drie zusters. Erembodegem wordt door de Dender in twee delen gesplitst : de ene zij wordt de « kwade », de andere de « goede » genoemd. (1) Dom Modest kwam van de kwade zij, waaruit blijkt dat van de kwade zij ook goede mensen komen : zo werd ons verteld...

Naar het getuigenis van P. van Opdenbosch had de kleine Alfons een voorliefde om op het dak te spelen, tot angst van moeder. Hij liep school bij de nonnekes en bij de meesters, tot hij in September 1903 — hij was toen twaalf jaar — naar Steenbrugge werd meegebracht door de prior van de abdij, dom De Pauw, die uit Hekelgem afkomstig, bij de van Assche's aan huis kwam. In de abdijschool werd hij als Benedictijner « oblaat » opgenomen. Zo tenger leek de jongen toen, dat een broeder liet opmerken : « Er zal moeten een mirakel gebeuren, als dat manneke sterk wil opgroeien ». — « Dat wonder zal gebeuren », had de abt geantwoord.

Hij werd op 21 December 1913 priester gewijd, na dispensatie voor zijn te jeugdige leeftijd. Pas aangesteld als professor van de dogmatiek in de abdij, brak de oorlog uit. Hij werd toen door zijn oversten naar Engeland gestuurd, om in de abdij van Ramsgate les te geven in een college voor Belgische vluchtelingen.

Doch het front en het heldhaftig leven trokken hem onweerstaanbaar aan. Drie jaar brankardier, was hij 't laatste oorlogsjaar aalmoezenier. Hoe zijn invloed daar is geweest, blijkt uit een passus van zijn zelfverdediging (gedateerd 20 Okt. '44) : « Aalmoezenier in 1914/18 in een Waals regiment (XIIIde, later XIXde Linie) met meestal Waalse officieren en onderofficieren, waaronder verscheidene vrijdenkers, en met een grote meerderheid van Vlaamse soldaten, heb ik nooit een geheim gemaakt van mijn godsdienstige en Vlaamsgezinde overtuiging. Maar niemand heeft ooit betwist dat mijn invloed er een weldoende en vredelievende is geweest. Dat zullen al mijn oudofficieren en soldaten, de vrijdenkers en de Walen, eerst en meest gaarne getuigen. « Van zijn oud-soldaten ontving hij later nog brieven waarin stond : « Monsieur l'Aumônier, vous étiez notre joie ».

In de loopgraven — een écht vuurkruiser — heeft hij door zijn overdadige bedrijvigheid die chronische darmvliesontsteking opgedaan, die zijn zenuwgestel heeft gesloopt en waarvan hij heel zijn verder leven de gevolgen zou gevoelen.

Na de oorlog volgde hij enkele maanden het bezettingsleger in Duitsland en 't garnizoen te Brussel en kwam toen terug naar zijn rustige abdij, om weer dogmatica en kerkelijk recht te doceren. Men bood hem te Dendermonde en ook elders de abtswaardigheid aan : hij weigerde, omdat hij van oordeel was dat zijn stabiliteitsgelofte

---

(1) Wegens de vruchtbaarheid van de grond.

hem te Steenbrugge weerhield. Hij werd er novicemeester, onderprior, en ten slotte tot abt verkozen op 5 Mei 1932.

* * *

Dom van Assche groeide in de naoorlogse periode uit tot een reus van werkzaamheid op velerlei gebied, zo geweldig dat hij tot viermaal een zware zenuwuitputting doorstond, die hem tot volslagen en langdurige rust noopte.

In de eerste jaren, zoals ook onder de tweede wereldoorlog, kende hij een tijd van bezinning, waarin hij spontaan aan wetenschappelijke liturgie-studie ging doen. De enkele studies die van zijn hand verschenen (1) getuigen van zijn schrandere, soliede geest. Zijn apostolisch hart drong hem echter naar het liturgisch volksapostolaat. Hij stond dan ook weldra aan de spits van de toen zo bloeiende liturgische beweging in Vlaanderen en Nederland, saam met zijn meester en intieme vriend Mgr Callewaert.

Van 1920 tot aan zijn abtswijding was hij hoofdredacteur van « Het Liturgisch Parochieblad », waarvan haast geen nummer verscheen zonder een of andere vlotgeschreven volkse bijdrage, meest over een actueel liturgisch onderwerp. Welke idee hem in dit apostolaat bezielde, legt hijzelf uit (2) : « Ook voor de moderne tijd is de Liturgie de eerste en onmisbare bron van de christelijke geest ; de sterke brug tussen broeder en broeder, tussen priester en volk ; de natuurlijke uiting van het godsdienstig voelen en van het geloofsleven in echte volksverbondenheid en in nauwe aansluiting met het gezag, met de hiërarchie ; de bekroning in schoonheid : in klank en lijn, en kleur, in houding en beweging, in woord en zang, van der mensen opgang naar God toe ».

Onder zijn impuls kwamen uit en naast het tijdschrift talrijke initiatieven tot stand, zodat de abdij een echt centrum werd van « Liturgisch Volksapostolaat » : de misteksten voor het volk, op grote schaal verspreid, de liturgische toneelserie, de Sint-Benedictusbode, de kinderserie Ora, de maandelijks verschijnende Ora et Laboraserie, waarin dom van Assche zelf schreef over : Constance Teichmann, Pasen, De Maria-eredienst volgens de liturgie, Ut unum sint (de eenheid met de Bisschop).

Ook door het levende woord beijverde hij zich op de Nederlandse Liturgische Congressen en op tal van liturgische weken en dagen in Noord en Zuid, waar hij steeds meer werd gevraagd. Zo gaf hij op het Internationaal Liturgisch Congres te Antwerpen in 1930 het verslag over de liturgische beweging in Vlaanderen.

Reeds eerder, maar vooral vanaf 1935, toen de overval in Abessinië door Mussolini dreigde, zette hij een grootse kruistocht in voor

(1) Bv Tijdschrift voor Liturgie, 1920-21, De oorsprong der Prefatie; Ibid., 1923, De Vespers; Ibid. 1925, Caput Quadragesimæ en Caput Jejunii. In Sacris Erudiri, Jaarboek voor Godsdienstwetenschappen, 1948, Divinæ vacare lectioni : de ratio studiorum van St Benedictus. De volledige bibliographie, door dom Tillo van Biervliet opgemaakt, berust in handschrift te Steenbrugge.

(2) Liturgisch Parochieblad, 1937.

de gedachte van de wereldvrede. Een tijdlang was hij geestelijk adviseur van de Katholieke-Jongeren-Vredesactie. Officieel als organisator voor België aangesteld van de internationale bedevaarten van katholieke oud-strijders, ging hij naar Rome in 1935. In speciale audiëntie zegende paus Pius XI zijn liturgische actie en zijn initiatief van de internationale bidweek voor de vrede. Datzelfde jaar stonden ze met 100.000 katholieke oud-strijders te Lourdes. Dom van Assche werd de algemeen-erkende apostel van de vrede.

Rusteloos zwoegde hij steeds door. In Mei 1937 stichtte hij het tweemaandelijks tijdschrift « Dietschland-Zuid-Afrika », bij gelegenheid van het jubeljaar van de Grote Trek : « een missie-orgaan in de brede zin van een veelzijdige culturele actie », om de banden tussen Vlaanderen en Zuid-Afrika te versterken en de missie aldaar te steunen. Het enigszins hybridisch karakter van het tijdschrift bracht na twee jaar een splitsing tussen het culturele gedeelte, dat te Steenbrugge bleef, en het eigenlijke missiegedeelte, dat naar Dendermonde verhuisde, onder de titel : Het Zuiderkruis.

Steeds meer groeide de faam van de abt en werd hij vriend en raadsman van vele vooraanstaande Vlamingen, die hij steeds het rechte spoor wees... Hij kreeg ook gaandeweg een onoverzienbare correspondentie. De goedheid zelf, spande hij zich in voor al wie om hulp of bescherming vroeg.

Gevierd redenaar, sprak hij op de IJzerbedevaart van 1930 — het jaar van de stormloop — de bekende louter geestelijke rede uit, door zijn geestelijke overheid goedgekeurd. De aanhef ervan luidde : « Christene Vlamingen

Ze gingen en weenden al strooiend het zaad,
Doch komende juichen ze al dragend de schoven »...

En hij besloot : « Onze Vlaamse heldenhulde heeft een katholieke klank in de volle betekenis van dat woord en ons IJzerkruis steekt zijn zegenende armen uit, verre over deze Lage Landen aan de Noordzee, naar alle streken der wereld, waar Christus' vrede heersen moet.

Strale dan uit heel ons leven, klinke uit onze blije offerdaad van elke dag de vreugde over zelfgewonnen en ingezamelde oogst in eigen ziel door eigen werk, dan gaat in vervulling de strijdkreet en de vredeleus, welke van op ons IJzerkruis over de hele wereld lichten en luiden moet :

« Alles voor Vlaanderen en Vlaanderen voor Christus ».

Zo stond dom van Assche steeds op de voorpost, zoals aan het IJzerfront. Hij was tevens een voorbeeldig abt, die het voetspoor drukte van zijn grote voorganger, stichter van de abdij van Oudenburg, voorgangster van Steenbrugge, Sint Arnout van Tiegem, « de rasechte Vlaming, de grote figuur waartegen leiders en volk met eerbied en vertrouwen opzagen » (1) « Zo droomde Vader Abt zijn abdij », zegt dom Isidoor Lambrecht, zijn opvolger, « als een burcht van gezond kerkelijk-liturgisch leven, maar tevens ook als een kost-

(1) Dom Modest Van Assche, De H. Arnoud van Tiegem. In « Met de Heiligen het Jaar rond », Bussum, Brand, 1949, Deel III, blz. 224-227.

baar schrijn van pure Vlaamse schoonheid. In de geest zag hij haar als een levende synthese van religieuze en volkse adel ». (2)

* * *

Doch heel die edele actie kon niet gedijen zonder het offer. En voor een rechtgeaard Vlaming komt het offer vanzelf. Vanuit de gevangenis schreef Dom van Assche later (3-7 Nov. '44) : « Als een Vlaming vóór de oorlog 14-18 zich als tweederangsburger voelde, of na de oorlog, er bewust naar streefde om als gelijkberechtigd beschouwd en behandeld te worden, was hij reeds verdacht. En in zekere middens, die het monopool der vaderlandsliefde opeisten, was men, tot welke schakering van de Vlaamse opinie men ook behoorde : « un flaminboche ». In diezelfde middens had ik de reputatie van flamingant, alhoewel men in 't algemeen toegaf, dat ik mij nauwlettend hield buiten alle politieke bedrijvigheid. Mijn overtuiging sproot niet alleen voort uit mijn « volksverbondenheid », maar meer nog uit christelijke, priesterlijke zorg om het Vlaamse volk voor Christus te bewaren, om het Gezelle na te zeggen, opdat : « ...in het katholieke Vlandren... dàt nimmer zou verandren ». Dat was de betekenis van mijn werking in de liturgische beweging in Vlaanderen, samen met de betreurde vriend Mgr Callewaert. Dat was de zin van mijn optreden als godsdienstig redenaar bij de inhuldiging van het IJzermonument in 1930... Dat optreden had mij nog talrijke sympathieën bijgewonnen in allerlei Vlaamse middens, en als logisch gevolg talrijke vijanden aan de andere zijde ».

Deze vijanden zouden helaas niet rusten. En al de handelingen welke Dom van Assche uit louter goedheid, om beterswil of om mensen te redden heeft gesteld in de jongste oorlog, werden steeds totaal verkeerd geinterpreteerd. « Steeds heb ik trachten te staan », verklaart de gevangene plechtig (20 Okt. '44), als mens, als Christen, als priester, niet in dienst van de haat, maar van de liefde, niet van de oorlog, maar van de vrede ; niet van de verdeeldheid, maar van de verstandhouding onder alle mensen van goede wil. En dit buiten alle kleine politiek, maar met algehele toewijding voor Kerk en Volk ».

Hoe men het heeft aangedurfd acht dagen na de bevrijding, op 20 September '44 zo'n nobel, hoogstaand mens aan te houden, onder beschuldiging van lage verklikking van zijn eigen medebroeders, is onbegrijpelijk, maar ligt in de lijn van de Vlaamse tragedie. Op de dag zelf van de Bevrijding had een groepje « weerstanders » uit Brugge hem al willen meesleuren, maar toen ze de abt door de menigte geestdriftig toegejuicht zagen, omdat deze de inwoners van heel de omtrek dagen lang gevoed, beschermd en opgemonterd had gedurende de laatste gevechten, dropen ze af.

Het ligt buiten mijn bestek de hele voorgeschiedenis van het proces en de lange lijdensweg van de abt te schetsen : van het politieke heem te Brugge, naar het concentratiekamp te Sint-Kruis, dan verder op 28 September naar de Brugse gevangenis, van waaruit hij die heerlijke brieven heeft geschreven naar zijn communiteit, monu-

(2) Dom Isidoor Lambrecht, Dom Modestus Van Assche, blz. 35.

menten in sublieme stijl van de hoogste bezieling. Hij kreeg daar de gewone gevangeniskost en bracht er de winter zonder verwarming door. Zijn zenuwgestel kreeg weldra een inzinking, zodat hij in Maart 1945 in voorlopige vrijheid werd gesteld. Hij kwam toen wat rusten te Affligem en bij zijn zuster te Erembodegem, waar hij met tedere zorgen werd omringd.

Op 15 Maart werd hij onverwacht naar Brugge teruggeroepen, waar hij een uiterst pijnlijk kruisverhoor onderging met een Duits Gestapoman, die hem vals beschuldigde. Weer geinterneerd, trots zijn depressietoestand en het protest van de geneesheer, werd hij vanaf 6 Juli tot 17 September naar de geneeskundige afdeling te Vorst overgebracht, waar hij de genadeslag kreeg door de allerruwste mishandelingen. In de ziekenzaal van de gevangenis te Brugge stierf hij op 30 Oktober als onschuldig slachtoffer.

In een onuitgegeven briefje, het allereerste na zijn gevangenneming, lezen we : « 22 Herfstmaand '44. Zeer Geliefde Medebroeders. Sedert mijn vertrek uit Uw midden ben ik Goddank, buiten mijn bekommernis om U allen, geen ogenblik zenuwachtig, laat staan ongelukkig geweest. Zoals elke grote beproeving is dit alles ongetwijfeld een zegen Gods voor de Abdij en voor mijzelf. 'k Geloof in zekere zin op mezelf het woord van de Heer te kunnen toepassen : beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam. Gij weet dat als ik mij gedurende jaren liet lasteren zonder mij te verdedigen, het ook was om het leven van mijn belasteraars niet in gevaar te brengen ».

Op 4 Oktober schrijft hij : « ...'k Heb te uwer intentie op deze feestdag van St Franciscus, na de lezing van « De Harp van St Franciscus », een paar stroofkes bijgevoegd aan zijn Zonnelied : « Gezegend zijt Gij, o God, voor onze zuster, de gevangenis, die herbergzaam is als een Benediktijnerabdij, en stil en rustig als een slotklooster... » en zo gaat het verder in hooggespannen lyriek.

In zijn laatste brief, gedagtekend 3e Zondag na Driekoningen '45, klinkt het zwaarder : « 't Is nu dat we zullen trachten met volle overgeving het gebed van de betreurde P. van Opdenbosch mede te bidden : « Wil de zware beproeving, die ons lichaam en nog meer onze ziel heeft geteisterd, aanvaarden als een boete... »

Voor het aanschijn van de dood getuigde hij rustig : « Ik heb nooit iemand kwaad gedaan ».

Geen ernstig mens heeft ooit aan zijn onschuld getwijfeld. Een medegevangene getuigde van hem : « Dom van Assche is een heilige ».

In de Inleiding tot « Een keur van Verzekens van Fons van de Maele » schreef Dom van Assche : « Er is een vreugde van de strijd, er is een zegen van het lijden, er is een troost in alle beproeving, waar de bedrukte, waar de lijder, waar de strijder lijdt en strijdt en zucht voor een ideaal. »

Deze zieleverwantschap van de offergezindheid tot het uiterste geeft aan deze drie grote Erembodegemnaars een treffende onderlinge gelijkenis.

BRUSSEL. *Dr. A. van den Daele S.J.*

De persoonsnaam «de Pauw»

(*) 6. De argumenten van Dr. L.

Om zijn etymologie te staven, haalt de h. L. verscheidene argumenten aan.

a. Paulatem.

Dit dorp zou volgens hem een personaat geweest zijn, dit in tegenstelling met het dichtbij gelegen Maria-Latem, dat aan de St.-Baafsabdij te Gent toebehoorde. Zoals Maria-Latem het eigendom was van een abdij, zo was Paulatem het « eigendom van de pau of pastoor ». Deze verklaring zou eventueel wel enige kans kunnen hebben. Er moet echter eerst en vooral vaststaan dat Paulatem werkelijk een personaat was. Zolang L. zijn bron hiervoor niet opgeeft, lijkt ons dit twijfelachtig, daar deze parochie niet meer tot de 49 personaten behoorde, welke in de XIVe en het begin der XVe eeuw in het bisdom Kamerijk waren overgebleven (216). Daarenboven blijkt uit het pouillé van 1567, van het bisdom Kamerijk (217), dat Paulatem, in de 16e eeuw nog, slechts een afhankelijkheid was van de kerk van Beerlegem, een kapel van luttele betekenis dus. Verder kunnen wij ons niet verenigen met de mening van L. dat bij een erfparochiaanschap de pastorele goederen eigendom waren van de pastoor. Ze behoorden eigenlijk aan de « persona personatus », die door de bisschop rechtstreeks daarmede werd beleend. Deze is om zo te zeggen de dubbelganger van de « pastor primitivus », die steeds één of andere abdij was, met dit verschil echter dat deze laatste een « persona moralis » was en de « persona personatus » een sterfelijk persoon. Beiden stelden ze in de hun toevertrouwde parochie een plaatsvervanger aan, een « prochiepape », die met de zielzorg werd belast. Is het deze, die door L. wordt bedoeld ? Of is het de persona zelf ? Wat er ook van zij, in beide parochietypes hebben we in de Middeleeuwen steeds met een « pape » te doen. De « persona personatus » was, volgens Kan. J. Laenen, een geestelijke, die al of niet de priesterwijding had ontvangen (218). Wegens de misbruiken der hoge Middeleeuwen werden zeer dikwijls, in strijd met het « jus canonicum », leken met een personaat begiftigd (219). Deze vaststelling lijkt wel wat gevaarlijk voor L.'s stelling pauw = pape, die aldus contradictorisch wordt, indien we de mogelijkheid onder het oog nemen, dat de

---

(*) Vervolg op blz. 67 van jg. 2.

(216) Zie Kan. J. Laenen : Kerkelijk en godsdienstig Brabant, Antwerpen, 1935-36, Deel I, pag. 234.

(217) Kan. Reusens : Pouillé de l'ancien diocèse de Cambrai, in : Analectes pour servir à l'histoire ecclésiastique de la Belgique, deel 28 (1900), p. 257 : Berleghem cum succursu de Paulathem. De kerk van Paulatem hing af van het kapittel der H. Kruiskerk te Kamerijk.

(218) J. Laenen : o.c., p. 233.

(219) J. Laenen : Introduction à l'histoire paroissiale du Diocèse de Malines; Brux. 1924, p. 361.

persoon van Paulatem in de 13e eeuw wel eens een leek kan geweest zijn.

Een blik op de toponymische lijsten van dorpen, die in de Middeleeuwen een personaat uitmaakten, is leerrijk. Noorderwijk bv. was in de 14e eeuw een personaat (220) en toch is er geen enkel toponiem dat het element pauw of persoon bevat (221). Er is echter een papenstrate (1394), een paepsbeemt (1394), een paep stucke (1459).

Te Hofstade, dat in de 14e eeuw eveneens een personaat was, vinden we enkel toponiemen, samengesteld met de elementen pape en persoon. In gans het dorp is geen enkel pauwtoponiem te bekennen (222). We vinden er : op overbroec neven spapenbroekelken (1463); opt papen bruchelken, ost persoonsbruechelken (16e eeuw) — jeghen persoenslant (1463). Op grond van deze gegevens menen we de etymologie Paulatem = het « Latem van de pastoor » te mogen verwerpen. De verschillende geattesteerde vormen van het toponiem Paulatem leveren niet veel op (223).

b. Pauslien.

Als tweede bewijs voor zijn etymologie, citeert L. het toponiem Pauslien (1344) te Herne en steunt hiervoor op een tekst, die zegt, dat dit toponiem Pauslien wordt genoemd, « niet omdat de gront van desen lande algader leen sij, maer alleene den vierdescof van desen lande es leen ». L. schijnt hier de tekst verkeerd te hebben begrepen, gezien de uitleg slaat op het tweede lid lien en niet op Paus. Immers de scribent van het Cartularium van Herne heeft hier alleen de benaming leen in het toponiem willen verklaren en heeft klaarblijkelijk bedoeld, dat de plaats leen wordt genoemd, niet omdat het fundus zelf leen is, maar omdat het recht de tiende te mogen steken (nl. de vierde schoof) een leen uitmaakt. Er is dus geen domaniaal eigendomsrecht, wat zeer dikwijls voorkwam. Evenwel, de tienden waren niet steeds, zoals L. zegt, eigendom van kerk en pastoor, doch waren zeer dikwijls in de handen van leken, nl. van de graaf of de hertog of van de lokale heren, die vaak op onrechtmatige wijze in het bezit ervan waren geraakt, vooral op het einde van de Karolingische tijd (224). Om een paar voorbeelden te citeren : In het door L. geëxcerpeerde Domaniaal Renteboek van het Land van Dendermonde (225), komen verscheidene posten voor, waaruit blijkt dat de graaf de vijfde schoof bezit (226). De heer van Gijzegem bezit de der-

(220) J. Laenen : o.c. I, p. 234.
(221) Dr. J. Helsen : Toponymie van Noorderwijk; Brussel, 1944.
(222) We ontlenen deze gegevens aan de toponymische studie van E.H. Jozef de Brouwer, waarvoor wij hem van harte dank zeggen.
(223) Paulatem (a° 1272 : Renteboek, hospitaal Oudenaarde); Paulathem (a° 1291, f° 22 r°, ibidem); Pauwelathem (a° 1374 NS, RABr. : Rekenrollen nr 872); Paulathem (a° 1405, RA Gent : abdij Ename, Reg. nr 210, f° 30; Reg. nr 211, f° XCIXV°).
(224) Monier (R.) : Les Institutions Financières du Comte de Flandre du XIe siècle à 1384, p. 10.
(225) RA Brussel : Rekenhof nr 45374.
(226) Ibid : Hamme xlvij r° : Dit es de pacht van den vijftenscove te sente Annen te kersavonde in rogghe op den broec acker.

de schoof van de tienden te Gijzegem (227). De tiende van Machelen-bij-Deinze is in de 14e eeuw in het bezit van « Ysabeele, Joos dochter van Heymsrode » en van de abdij van Petegem (228). De pastoor heeft er de derde schoof. De heer van Wilder bezit zekere rechten op een deel der tienden te 's-Gravenwezel (229). De graaf bezit een derde der grote tiende te Aalst enz...

c. De pau ghyseleere.

L. haalt uit Deflou een toponiem aan : « een stick lants genaemt de pau ghyseleere », te Wingene, en zegt dat « de pau » een gewoon appellativum moet zijn.

Hoewel de Middelnederlandse syntaxis, in tegenstelling tot het Nieuwnederlands, syntagmata als die coninc Artur, die paus Innocentius, die hertoge Jan, als gewoon vermeldt (230), klinkt de syntactische groep **de** pape Jan o.i. wel on-Middelnederlands (231). Uit dit slechts éénmaal geattesteerde, jonge toponiem van de 16e eeuw blijkt niets tegen, doch ook niets vóór L.'s etymologie. Kan hier geen dubbele naam in het spel zijn ?

d. De paeu van der hulst.

Dit excerpt heeft L. gehaald uit het hoger vermelde domaniaal renteboek van het Land van Dendermonde. Hij ziet hierin weer en met nog meer nadruk het appellativum de pauw. Deze zienswijze lijkt ons echter totaal verkeerd. Immers bij de lezing van dit lijvige dokument hebben we het systeem kunnen vastleggen, dat door de scribent is gevolgd geworden, bij de registratie der namen van honderden renteplichtigen in het Land van Dendermonde. Wij hebben de indruk opgedaan dat deze grafelijke beambte zo dicht mogelijk bij de naamgeving is gebleven, zoals deze in de volksmond gestalte had gekregen en dat hij bij de weergave der namen niet heeft gestreefd naar correcte of hypercorrecte naamvormen, wat maar al te dikwijls in tal van renteboeken het geval is. Zeer dikwijls geeft hij enkel de voornamen en dan vaak nog in een zeer corrupte vorm : bv. soffie, zegart, basilliis, Inghelram, luscia, Ebbeken, Milliis, egbrech, heilkin, helsvent, warborch, ohin.

Talloos zijn de voorbeelden van fn. zonder voornamen, hoewel de voornaam hem waarschijnlijk bekend is : breecwaghen, dachverlies et suj. rauegher, de maerscalc (vgl. maerscalc), cnapenaert (cfr. heinrec cnapenaert), de mersman, strubolle, sarrasin (vgl. jan sarra-

(227) RA Brussel : Rekenhof, nr 1067 (a° 1460), f° xiij r°.
(228) Am. de Ghellinck : Cartulaire de l'abbaye de Beaulieu; Brugge, 1894, pag. 139.
(229) Archief O.O. Antwerpen, St-Elizabethsgasthuis; a° 1295 : Wi hinrijc van wilre Riddere ende here van wesele... hebben ghegheven... alle dat ghesteleke recht dat wi hebben aen die tiende in die prochye van wesele...
(230) Stoett (Dr. F.A.) : Middelnederlandsche Spraakkunst. Syntaxis, 's-Gravenhage, 1923, p. 56.
(231) Men vindt wel bv. : **de** pape van Lede, doch niet **de** pape Jan. Men vergelijke de vaak voorkomende naam papejans (niet : spapenjans).

sin), cruup, rampaert, de riddre, solaert (vgl. woutre solaert), de deken, de hertoghe, Cortelant, Rikeman, Hase, Eencoren.

Deze methode volgt hij vooral in verbinding met het woord lant of acker : half ridders lant, drossaten lant, onins lant, bornilden lant, samelaerts lant, pamelarts acker, Bolles acker, ketelscoeps hoeve, hellewiuen lant, bruns lant etc. Hier en daar zijn enige « slordigheden » te bespeuren, die echter wel direct uit de volksmond zijn opgetekend : die van den dale, Miin her ôste, her kestiaen.

Ten slotte wijzen wij er op, dat er een viertal namen voorkomen, die met « de paeu van der hulst » kunnen worden vergeleken. Het zijn : foitere van stoclaer (vgl. woutre de foitere); de mol van der hert [onmiddellijk voorafgegaan van : gosiin de mol ten(etur) rogier vand(er) hert (vgl. : V(er)achte van der hert)]; de meester van gastelle; de meyer van den hecke (gevolgd van : jan de heckene; verder : heinrec de hecke, gheertrut de heckene, jan de heckene).

Hoewel desnoods « de meester » en « de meyer » als appellativa kunnen geïnterpreteerd worden, is dit zeker niet het geval met « de foitere » en met « de mol », waarin we geen appellativa hoeven te zien, doch enkel fn. + een pln., waarbij de vn. is weggelaten. Wat nu « de paeu van der hulst » betreft, deze naam wordt op de voet gevolgd door arnout van der hulst en verder magriete van der hulst. Indien L. deze naam verklaart als « de pape van der hulst » (want pau is z.i. een appellativum), dan is het evident dat Hulst een parochie moet zijn. Ter Hulst nu is een bekend Opwijks toponiem (232).

Er was daar ook een Hof ter Hulst, bakermat van een geslacht van der hulst. Noch in Dr. L's Toponymie van Opwijk, noch in zijn Geschiedenis van Opwijk (233), konden we vinden dat op deze plaats een parochiekerk stond. De verklaring van de naam « de paeu van der hulst » is zeer eenvoudig : de persoon de Paeu genaamd, wonende ter Hulst, eventueel om hem te onderscheiden van een de Paeu, die in de dorpskom woonde. Er leefde trouwens een familie de Paeu te Opwijk, in de 14e eeuw (234).

Evenmin als men in de namen de riddere, de deken, de hertoghe appellativa zien kan of in de foitere van stoclaer en in de mol van der hert glossen of onvermoede etymologieën zien moet, zo kunnen we dit ook niet in « de paeu van der hulst ». Trouwens we hebben voldoende bewezen dat de scribent vaak, hetzij de vn., hetzij de fn. weglaat. Overal in het renteboek worden overigens parochiepriesters door dezelfde scribent met het woord pape aangeduid ; zó : de pape van Zele (zevenmaal); de pape en odillie stamperogs; Roelijn spapen broeder, sente annen pape (te Hamme); de pape van sente katelinen (235) en, last not least, h(er) heinr(ic) van den anouwe, pastoor van

(232) Dr. J. Lindemans : Toponymie van Opwijk. Brussel, 1930, pag. 82, nr 624. Vgl. verder in het Renteboek (Opwijk f° vij r°) : vander rente(n) die hier int bouc dor sleghe(n) staet en(de) dor cruust die es v(er)lore(n)... ende die es weder ghecocht van die vande(n) dorpe vp janne f. vrancx de cleigate op .VII. dachw(ant) lants gheleghe(n) **op de hulst** bij der wintmolen.

(233) Dr. J. Lindemans : Geschiedenis van Opwijk. Brussel, 1937.

(234) Dr. J. Lindemans, Gesch. v. Opw., p. 265 : Heinric en Willem de Paeu (14e e.).

Opwijk zelf en afkomstig van het gehucht Nanove te Opwijk (236). Ook de bastaardnaam spapen komt verschillende keren voor; nergens is er een bastaardnaam spaeus of spaeuen te ontdekken : jan spapen (te Zele) ; gilliis spapen (te Hamme).

e. De overgang verspaeuwen › verspapen.

Ten slotte willen we hier nog de volgens L. in de 15e eeuw te Opwijk voorkomende naamverandering verspaeuwen › verspapen behandelen, een naamverandering, die, naar hij zegt, bijna een glosse is. Een gemakkelijk te analyseren naam is « verspapen » inderdaad niet.

Hij kan als volgt worden opgevat : Jan verspapen bv. betekent Jan, de zoon van ver (= vrouw) spapen.

Voor de naam ver spapen nu bestaan er twee mogelijke verklaringen.

Ten eerste : een vrouw, dochter van een « de Pape », die niet noodzakelijk een parochiepape of een priester hoeft te zijn. Fn. van vrouwen (en ook van minderjarige kinderen) worden in de 14e eeuw steeds van de vaderlijke achternaam afgeleid en in de genitief geplaatst. Dit geldt niet voor fn., afgeleid van toponiemen, voorafgegaan van een voorzetsel. Een Gillis de Pape bv. heeft als meerderjarige dochter Mergriete sPapen en als minderjarige zoon Heinric sPapen.

Een tweede mogelijkheid is de bastaardnaam. Ver spaepen zou dan betekenen : de vrouw, *dochter* van de parochiepape. De verklaring van L. is gedeeltelijk onjuist. Hij ziet in de naam Jan verspaeuen (of verspaepen) « de zoon van de *vrouw* van de pau (= pape), wat o.i. onmogelijk is, aangezien « ver » geen appellativum is doch een eretitel (237). Jan verspaepen is dus niet de zoon van de *echtgenote* van de pape, maar de zoon van een vrouw, die de *dochter* is van de parochiepape. Hij is dus niet noodzakelijk een bastaard, maar zijn moeder was het wel. Dat deze hier een bastaard zou zijn is minder waarschijnlijk, daar we alsdan met een bastaardnaam zouden te doen hebben, die een metroniem is. Bastaardnamen zijn in de 14e eeuw bijna uitsluitend patroniemen (238). De namen verspaepen en verspaeuen zijn evenwel een unicum, daar ze zijn gevormd door ver +

(235) Gasthuis vlak over de grens van Opwijk, op het grondgebied der gemeente Merchtem. Dr. L., Topon. v. Opw., p. 144

(236) ibid., p. 121.

(237) Het half tot prefix verworden « ver » is trouwens gewoonlijk onverbuigbaar, uitgezonderd vóór een vrouwelijke vn. die met een klinker begint : bv. vernaven, verniden, vernaden.

(238) Namen als verannen, vernatelien, vernadelen zijn, in tegenstelling met wat Joh. Winkler (Studiën in Nederlandsche Naamkunde) daarover zegt, helemaal geen bastaardnamen, maar metroniemen, afgeleid van namen van « tributariae » (cfr. Dr. J. Lindemans : Hoe maak ik mijn stamboom op ? Brussel, 1943 — P.C. Boeren : Etude sur les Tributaires d'Eglise dans le comté de Flandre du IXe au XVe siècle, Amsterdam, 1936).
Anders is het gesteld met namen zoals « gillis spapen van Weldine » of « jan spapen de zele ». Deze kunnen gemakkelijk als bastaardnamen herkend worden in plaatsen, waar de van vadersachternamen afgeleide mansnamen nooit de genitiefs- s vertonen.

achternaam en niet zoals gewoonlijk door ver + een moedersvoornaam (239).

Wat er ook van zij, L. haalt het voorbeeld aan van Lijsbette verspaeuen (240) en tracht uit haar bastaardschap haar naam te verklaren. Indien wij L.'s eigen interpretatie, « de zoon (of dochter ?) van de vrouw van de pau of pape », op deze naam toepassen, dan zou Lijsbette Verspaeuen de dochter zijn van de vrouw van de pape, bijgevolg een bastaardkind. Na haar dood zouden haar kinderen, aldus L., de helft van hun havelijke goederen aan de landheer verbeuren. We stellen hier de vraag of dit in het plaatselijke erfrecht wel het geval was, aangezien gewoonlijk zelfs in het geval van een bastaardkind, « niement int land van Vlaenderen bastaert es te reputheerne van der moederliker zide ». Wat er ook van zij, in het onderhavige geval van Lijsbette Verspaeuen, is er geen sprake van een geval van bastaardschap !

L. heeft hier weer de tekst verkeerd begrepen of gelezen. Het prohaemium van de baljuwsrekening van het land van Dendermonde van 1410 luidt op f° 157 : « Recepte des bastars mors serfs genz appelez Inco(m)meling(en) qui sont venu manoir en la ville et pays de tenremonde sans avoir aucun(es) franchis(es) et de ceulx qui doibve(n)t le meilleur corteil a leur t(re)pas ». In het geval van Lijsbette verspaeuen wordt uitdrukkelijk vermeld waarom de kinderen de halve have aan de heer moeten afstaan : « ...leur mere la quelle formoru **s(er)ve** de mons(eigneur) ». Deze vrouw behoorde dus tot de zgn. voochtlieden (241), onvrije lieden, die in ieder opzicht onder de jurisdictie van de graaf vielen en bij wier dood, deze het recht der « manus mortua » mocht heffen. Het hele geval heeft dus niets met bastaarden te maken !

Er is hier verder nog een probleempje aan vast. Hoe komt het dat deze Lijsbette dezelfde naam draagt als haar echtgenoot, Daneel Verspauen ? De mogelijkheid bestaat o.i. dat Daneel Verspauen reeds vóór haar gestorven was en dat ze bij zijn dood zijn naam overerfde, wat wel meer voorkwam. Wat nu de etymologie en de als bewijs aangevoerde naamwisseling verspauen › verspaepen betreft, wij weige-

---

(239) Een ander vb. is te vinden bij J. Lindemans, Brabantse Persoonsnamen in de XIIIe en XIVe eeuw, Leuven, 1947, p. 22 : de fn. van Versroden, te interpreteren als Ver sRoden. De hofnaam zou eventueel hebben kunnen luiden : te Ver sRoden (huus).

(240) RA Brussel : Rekenhof nr 14356. De tekst, die over het geval van Lijsbette verspauen handelt (f° 228) luidt : En la p(ar)osche dopwyc Des enfans daniel verspauen pour lachat des b(ie)ns meubles demourans ap(re)s le t(re)passeme(n)t de lysbette verspaeuen leur mere la quelle formoru **S(er)ve** de mons(eigneur). et app(ar)ten(ans) lesd(its) meubles amons(igneur) lune motié et lault(r)e motié a son mari espous(e). In het geval van een bastaard, wordt dit uitdrukkelijk vermeld; cfr. f° 157 : De gillis van Rossem qui formoru bastard...

(241) Vgl. bij le Cte Th. de Limburg-Stirum, Coutumes des deux Villes et Pays d'Alost. Brux. 1878, p. 650 : noz subgies sierfs, de quelque serve condition que ce soit,... que l'on appeelle en flament dienstbode, mesmedeliede, vooghtliede, incommelins.
Het dokument, uitgaande van Filips de Goede, handelt over het innen van het recht der « manus mortua ».

ren deze te erkenen, zolang L. ons dit niet langs genealogische weg of door zgn. dubbelnamen (242) onomstootbaar bewijzen kan. Want uit L.'s citaten moet men afleiden, dat de naam Verspauen (1410) is overgegaan tot de vorm Verspaepen (annis 1434, 1435, 1515). In het door hem geëxcerpeerde domaniaal renteboek van het Land van Dendermonde echter, dat van omstr. 1360 dateert, vinden we reeds de naam « verspaepen » vermeld.

Blijkens twee interpolaties in dit register, nl. van 1401 en 1422 (Opwijk, f° vii r° en iiij v°), blijft deze familie dezelfde naam dragen : « tene(tur) gillijs verspapen f. daneels bepant up sijne stede Mccccj v° Junij — gillis v (er)spapen de eod(em) vleeschuuse vj d... a(n)no Mccccxxij ». Ze is overigens misschien identisch met de door L. voor het jaar 1515 geciteerden : Lambrecht ende Jan Verspapen vleeschouweren.

Anderzijds moet worden toegegeven dat in bovengemeld citaat een Daneel verspapen voorkomt (men vergelijke L.'s Daneel verspauen). Het ware daarom wenselijk dat L. het onomstootbaar bewijs zou leveren dat deze beide families en dus ook hun namen elkander dekken ! Aan een contractie « ver » uit « van der » en een afleiding van het toponiem spauen ‹ spalde (kloof, reet) (243) valt niet te denken, gezien de talrijke niet gecontraheerde vormen, welke voor Opwijk in dezelfde bron voorkomen : van der haghe, van der hulst, van der gracht, van der heide, van der beke, van der specht, van der brugghen, van der hofstat.

In afwachting dat L. er in slaagt met meer doorslaande argumenten beide vormen te identificeren, stellen wij voor verspaeuen volgende etymologie voor : een zoon van ver spaeuen, een zwakke nevenvorm van ver spaeus, wier vader een de Paeu was. Deze verklaring, menen wij, is niet onmogelijk, want in de 14e eeuw vertoont de vogelnaam paeu ook reeds zwakke vormen (244). Misschien heeft de vorm verspaepen én naar vorm én naar inhoud de naam verspaeuwen beïnvloed. Er bestond immers een familie de Paeu te Opwijk !

f. De naam Segere Pau (1220).

Er worden in de « Libri Census Abbatie Sancti Bavonis » (245) twee fn. « de pau » vermeld : Segere pau (f° 4 v°) en een w(outer) Pau (f° 8 r°), de eerste een homo feodalis in de villa sancti Bavonis, bij Gent, de tweede een inwoner van Mendonk, bij Gent. Een vergelijking met de andere fn. van deze beide domeinen der St-Baafsabdij wijst echter uit dat, zelfs indien de pauwvogel op het platteland niet voorkwam, er toch geen bezwaren zouden zijn om de etymologie pau = pauwvogel te aanvaarden.

---

(242) Zoals bv. te Oudenaarde : Jans kindre van der haghe die men hiet hagart (1360) — of te Gent : vander Pouken die men heet Poukaerd (1370); van der Heyde die men heet Heydeman (1374); van der strate ofte stratinc (1374) (voorbeelden uit de Wezenboeken).

(243) J. Mansion : De voornaamste Bestanddeelen der Vlaamsche Plaatsnamen. Brussel, 1935, pag. 150. Vgl. Grote-Spouwen in Limburg.

(244) cfr. Verdam, VI, i.v. pausveder.

(245) RA Gent : Fonds Bisdom, nr 30.

Volgende diernamen komen voor : Fulcro leo, roilin den vos, fulcro libart, Michael de buc, will(elmus) vogel, seg(er)e pladise, hugonjs vi(n)kes (gen.), arnulfi Bake (gen.), henricj piscis (gen.). Te Mendonk : soikj(n) bulstir, w(il)helm wlf, boidin ram, willelmu(m) bere (acc.). Een rijke oogst aan diernamen dus ! Er is ook een walt(er)u(m) pape (acc.), wat wel niet in het voordeel van L.'s thesis spreekt.

Deze namen, afgeleid van diernamen, zijn een emanatie van de dierensymboliek, die zo oud is als het mensdom zelf. Ze ontstaan doordat de mens in het dier bepaalde eigenschappen van zichzelf of van anderen terugvindt en deze als navolgenswaardige of afschrikwekkende norm voorstelt (246). Ten slotte moeten we nog zeggen — en dit dunkt ons het doorslaande argument te zijn — dat dezelfde wouter Paú te Mendonk op dezelfde bladzijde met zijn Latijnse naam w(alterus) páúo heet (247). Hetzelfde geldt voor de door L. geciteerde naam seg(er)e pau. Deze komt op f° 54 r° eveneens met zijn Latijnse naam pauo voor (247a). Al deze varianten zijn van dezelfde hand en stammen uit dezelfde tijd. Men zegge niet : dit bewijst dat de naam « de Pau » in 1220 als « pavo » werd geïnterpreteerd. We staan hier immers in het wordingsstadium der fn. Vele inwoners van Mendonk en van St-Baafsdorp bezaten toen nog geen fn.

Voor de vogelnaam pleit eveneens dat samenstellingen met pape voorkomen, terwijl dezelfde met pau onvindbaar zijn.

We citeren :

— pape Jhan, schepene te Aspelare (a° 1350) (248); Jan papeians de aude te Appelterre (1368) (249) Wouter Papejans, schepene te Aspelare (1388) (249a) ; Johannes Papjans, priester uit het Bisdom Kamerijk (1428) (250) ; Jan papeians, schepene te Woubrechtegem (1435) (251) ; Jan Papejans, rector van de parochiekerk ter Nuwer Capelle te Glabbeek (1438) (252) ; Claus Papejans, uit het Geraardsbergse (1473) (253) ; Papejans de Morchoven (1792) (254).

— Jan vernaechten die men heet quadepape, te Welle (1376)

---

(246) Prof. Timmers J.J.M. : Symboliek en Iconographie der christelijke kunst. Roermond-Maaseik, 1947, p. 753.

(247) Wat de schuine streepjes op dit woord betreft : het eerste duidt een lange vocaal aan. Het tweede is vermoedelijk een diacritisch teken (om de u van de n te onderscheiden ?). Vgl. arue ende léén (sic) a° 1272 : SA Gent, Bijloke, doos 1, nr 11. Vgl. ook St-Pietersabdij, RA Gent, fonds van Lokeren nr 973, a° 1294 : méester, scréef, héede, héeschen enz.

(247a) De scribent had oorspronkelijk **pau** geschreven en het woord geraseerd gewijzigd in **pauo.** Door scheikundige reagentia brachten we het oorspronkelijke **pau** weer te voorschijn. De bedoeling van deze rasuur is ons niet duidelijk.

(248) RA Gent : St-Cornelisabdij, 1350 Ma 23.

(249) RA Gent : Beaupré, Cartularium (reg. nr 7), f° 61 r°.

(249a) Archief St-Baafskathedraal Gent : St-Janskerk, E 167.

(250) E. Reussens : Matricule de l'Univ. de Louvain, Brux. 1903, I, p. 79, nr 39.

(251) Archief Toevlucht van Maria : Fonds Bijloke, I/25.

(252) Paquay : Cartul. de l'ancienne égl. collég. et archidiaconale de N.D. de Tongres. Tongeren, 1909, 2e Deel, p. 152.

(253) RA Gent : Hosp. v. Geraardsbergen, nr 363.

(254) J. Béthune : Cartul. du Béguinage Sainte-Elisabeth à Gand. Brugge, 1883. p. 268.

(255) ; willems quadepapen (gen.), te Schelle (1379) (256) ; Claus quadepape, te Herentals (1520) (257).

— Stephanus walscepape, van Herentals, kanunnik in de O.L. Vr.-kerk te Antwerpen (1333) (258) ; Gheerd walsche pape (var. : walspape) te Herentals (einde 14e eeuw) (259).

— kerstiaen sconepape, banneling uit Diksmuide (1361) (260) ; Clais Sconepape, schepene te Diksmuide (1386) (260a).

— Bouden boenpape te Leest (1363) (261).

— Lues Papensoens (gen.) te Niedermörmter, Rijnland (a° 1357) (262); maes papesone, leenman van de graaf te Ieper (1284) (263).

— Paepwirics, een huis te Maastricht (1362) (264).

— Jan Groenepape, te Antwerpen (1366) (265).

— Jan de Langhpape, te Antwerpen (1360) (266). Joh(annes) blasepape te Erwetegem (1281) (266a). Verder nog de 14e eeuwse namen eyerpape, boelpape, en de van « pape » afgeleide namen : Jan Papaert, wever te Dendermonde (266b) en Jehan Papin, te Ieper (1304) (266c).

Het spreekt van zelf dat L. met zijn nieuwe etymologie heel wat verder zou staan, indien hij ons enkele samenstellingen met -pauw kon aanwijzen, zoals pauwejan, pauwieric, walschepau, boelpau, eyerpau etc.

De enige ons bekende samenstelling is de hogergenoemde naam hughe winkepaeu (267), te interpreteren als afgeleid van de diernaam.

Er is daarenboven nog het feit, dat in bepaalde streken, Oost-Vlaanderen en Zuid-Brabant bv., de bastaardnaam voor mannelijke volwassenen « spapen », als enige genitiefsvorm voorkomt, terwijl het equivalente spaeus (in de betekenis dan van bastaard van de pau of pape !) ook zou moeten aangetroffen worden, wat niet het geval is.

---

(255) RA Gent, Rekenrollen, doos nr 1464 : Baljuwsrekening van Aalst, 1376, Mei 15.
(256) RA Antwerpen : Abdij Hemiksem, doos 2, 1379, Aug. 1.
(257) Archief St-Walburgiskerk te Herentals : Obituarium, nr 8.
(258) Prims : Gesch. v. Antw., Deel IV, 2e boek.
(259) Archief v.h. Gasthuis Herentals : Renterollen, nr 1.
(260) Arch. dép. du Nord, Rijsel : B 1566, f° xx r°.
(260a) J. Buntinx : De Audientie van de Graven van Vlaanderen, Brussel, 1949, p. 302.
(261) RA Antw. : Pitsemburg, nr 570.
(262) Weiler (Peter) : Urkundenbuch des Stiftes Xanten; Bonn, 1935, p. 579.
(263) le Baron de Reiffenberg, Monuments pour servir à l'hist. des Prov. de Namur, de Hainaut et de Luxembourg : T I, Brux. 1844, p. 23.
(264) Franquinet (M.G.D.), Oork. en Bescheiden berustende op het prov. Arch. v. Limburg, Deel V : Charters en Bescheiden van het klooster der Predikheren, Maastricht, 1880, p. 62.
(265) Prims : o.c. V, 3e boek, p. 51.
(266) ibid., p. 29 en : Tongerlo, Abdijarchief reg. 1, A VII/2 f° 2 v° (a° 1362).
(266a) RA Gent : St-Pietersabdij (1e reeks, nr 125) : Liber inventarius, f° CLXIX r°.
(266b) Espinas-Pirenne : o.c., III, p. 388,4.
(266c) ib. III, p. 754.27.
(267) Zie voetnota 88.

Kan L. ons eveneens bewijzen dat voor één en hetzelfde toponiem het element pau met zekerheid in de vorm pape is overgegaan ? De toponiemen samengesteld met het element pape zijn vrij talrijk en zeer verscheiden. We citeren er hier enkele maar : Papenvelt te Hove (1314) (268) ; tpapenhuus te Antwerpen (1304) (269) en te Gent (omstr. 1360) (270); sPaepenhoeck (1343) (271); spapen meersch die der priesteragie(n) van late(m) toe behoert (1373) (272); spapenkelre te Brussel (1436) (273); paepsem te Anderlecht (1483) (274); bachten spapen, te Onkerzele (1357) (275); spapen rente te Overboelare (1367) (276) ; spaepenhof te Gierle (277) en talloze andere bewijsplaatsen bij de Flou en elders. Dan alleen zou men L.'s voorstelling aandacht kunnen schenken, indien we te doen hadden met een aantal toponiemen als pauwenhuus, spaeus meersch, pauwenhof en dgl., waarvan we tevens wisten dat ze iets met parochiepapen te doen hadden.

7. BESLUIT.

Wij menen thans afdoende bewijzen genoeg geleverd te hebben dat de etymologie van L. pauw = pape niet meer houdbaar is. De traditionele flair, die de meeste zijner onomastische studies kenmerkt, schijnt hem wellicht hier in de steek te hebben gelaten. Met hem zijn we het roerend eens dat de anthroponymie de lexicographie met onvermoede ontdekkingen kan verrijken en dat zij de kultuurgeschiedenis in haar onderzoek moet betrekken. Doch het omgekeerde is ook waar : de kultuurgeschiedenis kan ook veel van de anthroponymie leren, vooral daar waar literaire en diplomatische bronnen schaarser zijn. Hoeden wij ons hier echter voor een onverantwoord hineininterpretieren. Vaak vinden we het antwoord op de door ons gestelde problemen in onze bronnen zelf, indien wij die maar grondig weten te lezen en uit te baten ! (278)

ANTWERPEN. **J. van Cleemput en G. de Smet.**

---

(268) RA Antw. : Pitsemburg, ad annum. Eigendom van de parochiepape.
(269) Prims : o.c. III, 6e boek, p. 260. Eigendom van het kapittel.
(270) SA Gent, Erfel. Renteboek, 152/2, fo v ro : naest der papen huus.
(271) RA Antwerpen : Pitsemburg a.a., 1343, Apr. 10.
(272) RA Gent : Fonds Bisdom, nr 36, fo vij vo.
(273) SA Brussel : Inv. Pergameni, p. 62, nr 23, fo xiij ro.
(274) ibidem x ro.
(275) RA Gent, St-Martens ten Bosse, a.a. : 1357, Oct. 10.
(276) ibid. 1367, Oct. 26 : ende spapen rente van overboelaer.
(277) J. Verheyen : Gierle, Turnhout, 1941, blz. 39. In 1673 wordt op de spaepenhof een pastorij gebouwd.
(278) Over de oorsprong zelf van de naam zou men allicht nog kunnen redetwisten, niet over zijn betekenis. Zijn het de pronkerigheid en preutsheid van de pauw, die aanleiding waren tot het overgaan van de diernaam op de mens of stond dit wellicht ook in verband met de mode, pauwveren in de menselijke kledij te verwerken ? Het mag wel typisch heten dat al de excerpten die we i.v. ponacium (kind of brightly coloured material) vinden in « Medieval Latin Word-list from British and Irish Sources » (by J.H. Baxter and Ch. Johnson : Oxford, 1934), alle tot de 13e eeuw behoren, het beginstadium van onze familienamen, een periode die menige pauwnamen zag ontstaan.

De Bossen in het Land van Aalst

TER INLEIDING

Wijze van bewerking.

1. Elk kanton van het Land van Aalst wordt afzonderlijk behandeld. De gemeenten volgen alfabetisch. Bij sommige kantons werden aanpalende gemeenten gevoegd, die ofwel tot bij de Franse Overheersing deel uitmaakten van het Land van Aalst, als b.v. voor het kanton Aalst, Mespelare, Wichelen-Schoonaarde en Wieze, ofwel die sinds de nieuwe administratieve indeling tot het L.v.A. zijn komen te behoren, als b.v. Baardegem en Meldert.

2. De stof, in verband met de bebossing en de ontbossing, wordt in vier groepen verdeeld :

A. De **bossen :** a. hout, b. lo, c. vorst, d. bos.
B. Het **struikgewas :** a. haag, b. horst, c. herent, rijs(t), bors, d. stokt, e. wijmen.
C. De **boomsoorten.**
D. De **ontbossing :** a. rode, b. houw, c. brand, zang, d. laar.

A. De Bossen.

a. **Hout** is « een van de vroegste benamingen voor bos » (Van Gorp). Deze bewering wordt gestaafd door het feit dat bij menig h o u t toponiem het jongere bestanddeel b o s werd bijgevoegd. H o u t werd reeds vanaf de 13e eeuw door b o s vervangen.

b. Al lopen de meningen omtrent de betekenis van **lo** wel erg uiteen (1), toch blijkt de verklaring « bos » of « open plaats in een bos » de meest gegronde. L o is soms verzwakt tot -l e of -l, als b.v. in Beukel. Volgens A. Dassonville is de ontwikkeling van dit woord regelmatig Frankisch-Diets (2).

c. **Vorst** (F o r e s t u m, F o r e e s t) werd van het Frankisch tijdvak af regelmatig gebruikt om een bos, dat voor het uitsluitend gebruik van de koning voorbehouden bleef, aan te duiden. Later werd het een synoniem van bos.

d, De huidige betekenis van **bos** is « een uitgestrekte partij, begroeid met opgaande bomen ».

N.B. **Woud,** « uitgestrekt bos », is in de streek praktisch onbekend.

B. Het Struikgewas.

a. **Haag,** Mnl. « bosje van laagstammig hout » of « kreupelhout ». Deze benaming komt later ook voor met de betekenis van « heg, omheining ». Beide zijn niet altijd van mekaar te onderscheiden, al wijst **lange haag** veelal op een kouterafsluiting.

b. **Horst, hurst,** « woest stuk met laagstammig hout begroeid » (J. Lindemans).

c. **Herent, hernt,** « plaats waar haagbeuk groeit ». **Rijs(t),** « plaats waar rijshout groeit ». **Bors,** « kreupelhout ». **Raspaille,** Fr., « kreupelhout ».

---

(1) C. Kiliaen verklaart l o als « een hoge plaats, naast stilstaande waters ». Die verklaring wordt o.m. bijgetreden door J.B. Gramaye, A. Kreglinger, F. Halma. — A. Dassonville, J. Mansion, A. Carnoy, J. Vercoullie, J. Verdam verklaren l o als « bos » of « open plaats in een bos ». J.J. de Smet tracht de beide stellingen te verzoenen : « houtrijke hoogte ». Voor enkele l o -toponiemen, welke het mij mogelijk was te localiseren, paste de verklaring « hoogte » allerminst.

(2) Biekorf, VII, bij blz. XXXI.

d. **Stokt** betekent « staak » of « stam ». Vandaar « boomtak, rijs, twijg ». Het suffiks - t duidt een plaats aan waar men een verzameling van « takken » vindt.

e. **Wijmen,** « van wilgenrijs gemaakt, tenen ».

C. De Boomsoorten.

De boomsoorten zijn van belang om het landschapsbeeld te kennen, evenals voor de vaststelling van de wijziging van het klimaat. Den en berk zijn bestand tegen de koude winden. Wanneer het klimaat zachter en vochtiger wordt verschijnen in de vlakten: de hazelaar, de els, de wilg en de vlier. Ook de eik doet zijn verschijning en speelt een belangrijke rol in het godsdienstig leven onzer voorouders. De beukenbossen vertonen zich in een nog vochtiger klimaat... Later ontstonden de gemengde bossen: es, esp, olm, linde (3).

Sommige boomtoponiemen wijzen veeleer op een **grensaanduiding,** vooral bij verdere verdeling van de akkergronden.

D. De Ontbossing.

De ontbossing begint vanaf de 5e/6e eeuw, neemt vooral toe gedurende de 10e/11e eeuw en kan omstreeks 1300 als afgesloten worden beschouwd. In onze streken werd evenwel later nog gerooid, en komen perioden voor van hernieuwde bebossing (4).

a. **Rode, rodeken, rooi, reuken,** « land dat door het rooien van bomen voor bebouwing geschikt is gemaakt ». Volgens Prof. A. Carnoy treft men rode aan in de streken die ontbost werden vanaf de Gallo-Romeinse periode (Dict. Etym., blz. 493).

b. **Houw,** « plaats waar regelmatig schaarhout werd gehakt », ten behoeve van een of andere gemeenschap, b.v. een dorp of een klooster.

c. **Brand, zang,** « nieuw ontgonnen akker, waar een bos uitgeroeid en afgebrand is geworden ». Aldus Vogelenzang.

d. **Laar** is een toponiem waarvan de betekenis erg wordt omstreden (5). De verklaring van Prof. Mansion, nl. « verband met hout lezen », wordt door Dr M. Gysseling afgewezen: « een bostoponiem van onbekende betekenis in etymologie » (6).

Geraadpleegde bronnen.

Voor elk der behandelde gemeenten werden de penningboeken (o. 1570), die bewaard worden op het Stadsarchief te Gent, uitgepluisd. Waar deze mochten ontbreken werd in de vervanging voorzien door een meetboek (Ra. Gent, gemeentefondsen).

Verder de Atlas der Buurtwegen (o. 1840), evenals de oudere kaarten, die zich bevinden op het Rijksarchief te Brussel of te Gent, zo niet op het gemeentehuis.

Hierbij komen enkele occasionele bronnen, die onderaan bij elke gemeente worden vermeld, evenals de gebruikte afkortingen.

---

(3) F. Goblet d'Alviella: Histoire des bois et forêts de Belgique, des origines à la fin du régime autrichien.

(4) Med. Vla. Top. Ver., 1940, blz. 35 v.

(5) J. Mansion: Drie lessen over de Geschiedenis van het Nederlandsch naar de plaatsnamen. Bijlage III, Med. Vla. Top. Ver., 1932, blz. 21 v.

(6) M. Gysseling: Een Inleiding tot de Toponymie van Oost-Vlaanderen, in Kultureel Jaarboek van Oost-Vlaanderen, 1949.

Kanton Aalst

I. Aalst (1)

A. Bossen.

a. Hout

AALSTERHOUT : in loco qui dicitur Alsterhout, Affl. O. 1227; op daelsterhout, R.H.G.A. 1380, 1446.
A a l s t e r : het suffix - e r vormt adjectief van pln. Vandaar « bos op de grens Aalst-Erembodegem ».

EEKHOUT : bossche die men heet dEechout, K.A. 1372; dEeckout, Schp. 1449; te Mylbeke up d Eechout, Beg., Hosp. 1497, P. 1572.
— Groot en Klein Eeckhaudt, Lb.M. 1710; Groot Eekhaut, K. 1798.

HOUTE (TEN) : ten Houte, R.H.G.A. 1380, Schp. 1431.

d. Bos

AFFLIGEMBOS : Afflighem bosschen, Lb.M. 1710; Bos van Affligem, K. 1798.

BERTOUTSBOSJE : neven Be(e)rtoutsbosselken, R.H.G.A. 1380.
Psn. B e r t o u t.

BERGERBOS : ten Bergher bossche, K.A. 1389; den Bergherbosch, Schp. 1481.
« Bos van het goed ten Berge ».

BOSVELD : Boschvelt, Schp. 1429, 1431, R.H.G.A. 1457, B.J. 1477, P. 1572, K. 1798.
— up cleen sBoschvelt, Schp. 1449; tcleyn Boschvelt, Schp. 1495; in dboschveldeken, Beg. 1488.

BRAAMBOS : bosch... den Braembosch, Schp. 1491.
« Bos waar braamstruiken groeien ».

sBUNDELSBOS : sbundels bosch, Schp. 1465.
s B u n d e l s, fn. in de gen. vorm.

FREELBOS : bosch... inden Freelbosch, Schp. 1404.

HEINRICXBOS : Heinricxbosch, K.A. 1355; ant sherhenricxbosch, B.J. 1477.

HOOGBOS : Hooghenbosch, Lb.M. 1710; Hoogenbosch, K. 1798.

HOSPITAALBOS : bi den rosen ant tspitaelbosch, Hosp. 1379; bosch gheh. den Hospitael bosch, K.A. 1426.

IMMERZELEBOS : Vam Immersele bosschen, K.A. 1629; Immerselebosschen, Lb.M. 1710.
Bos van de heer van Immersele.

KLATERBOS : van den Claterbossche, Schp. 1473; te steenkene gheh. den Claterbosch, Schp. 1497.
« Bos van klaterabeel ».

KORTENBOS : te Cortenbossche, Schp. 1435.

KRAKENBOS : m. gheh. den Crakenbosch, Schp. 1442.
Mnl. crakebesie, craec, znw. = « bosbes, blauwbes ». Vandaar « bos waar bosbessen groeien ».

LEISTERENBOS : Leysterenbosch, Lb.M. 1710.

NIEUW BOS : Nieuwen bosch, Lb.M. 1710.

OSBROEKBOSSEN : Osbroek bossen, K. 1798.

SALAERTSBOS : op Gheeraerds Rot jeghen Salaerts busschelkin, Schp. 1477; bij Salaertsbossche, Beg. 1498; m. In tsalaerts bosch, P. 1572.
S a l a e r t fn.

---

(1) Gebruikte afkortingen bij de citaten : Affl. = abdij v. Affligem (Ra. Brussel); B.J. = boek der Jaargetijden (Sa. Aalst); Beg., Hosp. = Begijnhof en Hospitaal van Aalst (Ra. Gent); K.A. = abdij van Vorst (Ra. Brussel); R.H.G.A. = rentenboek van de H. Geest van Aalst (Sa. Aalst); Schp. = schepenboeken van Aalst (id.); Lb.M. = Landboek van Mijlbeek (id.); K. = Kaart (id.); P. = Penningboek (Sa. Gent); Rek. = Rekenkamer (Ra. Brussel); Rentenboek van Okegem (Med. Vla. Top. Ver., Leuven, jg. XV (1939), nr 2, blz. 20 v.).

SCHUERBOS : bosch die men heet Schuerbosch, Schp. 1435.
TEERBOS : anden Teerbosch, K.A. 1355; op ten Terbosch, Hosp. Cart. 1379.
WOLFBOS : in loco qui dicitur Wolfbochs, Affl. O. 1227; m. te Welfbosch, 1435.
W o l f, wentelen = « draai, bocht ».

B. Struikgewas.

a. Haag

BOESHAAG : tusschen der Boesaghen ende der Galghen, Cart. v. S. Martens ten Bos, 1365; ter Boesaghen, Hosp. O. 1379, R.H.G.A. 1380; an de Boesaghe, Hosp. 1401, 15e E.; ter Boschage, R.H.G. 1457, Schp. 1473.
B o e s gen. van psn. B o n o of B o s o.
GALGHAAG : inde Galghaghe, Schp. 1431; de Galghehaghe, Schp. 1431; inde Galghaghe op deerscoutere, Schp. 1434.
HAAGVELD : l. op Haghevelt, R.H.G. 1380.
HERTSHAAG : in d'Artsaghe, Schp. 1400; in d'Ershaghe, Schp. 1404; in de Hertshaghe, Kastel. 1405; m. dat men heet de Hertsaghe, Schp. 1431; deffense uut te doene alle de Hertshaghe, Rek. 1452; ghel. voer die Herdhaghe, R.H.G. 1457; ter Hertshaghen waert, Rek. 1466; de Herdshaghe, Kast. 1473; up de Hertshaghe, B.J. 1477; ande Hertshaghe, Rek. 1485; up dertsaeghe, Beg. 1498; up de eertshaghe, in dertshaghe, P. 1572; Hertshage, Lb.M. 1710; Hershaege, K. 1798.
— de Achterste Herdshaghe, R.H.G.A. 1457; in de achterste Hertsaghe, B.J. 1477.
— op de Hooghe Hertshaghe, B.J. 1477.
— in de nederste Hertsaghe op de Dendere, R.H.G.A. 1380.
H e r t s van e e r d, a a r d = meers langs een vloeiend water. Door volksetymologie spoedig tot h e r t (dier) vervormd.
CROOCHAAG : in de Croechaghe, R.H.G.A. 1380, Schp. 1400; op de Croochaghe, Schp. 1425; de Croechaghe, Schp. 1439, 1455, B.J. 1477; op de croochaeghe, Rent. v. Okegem, 1502; op de croockhaeghe, Rent. van Okegem, 1566; up de crooc(k)haghe, P. 1572; op de cruckhaeghe, Rent. van Okegem, 1663; op de croeckhaeghe, Rent. v. Okekem, 1723.
— op de Hooghe Croochaghe, Schp. 1497; up de hooghe Croochaghe, P. 1573.
— op de Neder croochaghe, Schp. 1432; op de nedercroockhaeghe, Rent. v. Okegem, 1566; up de neer croochaghe, P. 1573; op de nedercroeckhaeghe, Rent. van Okegem, 1723.
— Klijn Kroekhaege, K. 1798.
— Groote Kroekhaege, K. 1798.
Mnl. c r o k e = kreuk, vouw, kromming.
LANGE HAAG : ter Langher haghe, K.A. 1384; op de langhe haghe, Schp. 1424, R.H.G.A. 1457, 1477.

b. Horst

HORST : de Hurst, St. Jac. Renterol, o. 1327; in de Horst, S. Jac. Gent, 1432.

C. Boomsoorten.

AALST : Alosta, 995.
« A a l s t moet worden afgeleid van a l u s - ô t h, collectief voor a l u s, « e l s », andere vorm voor a l i s » (A. Carnoy : Dict. Etym., 2e uitgave).
ABEELMEERS : Abeelenmeers, Schp. 1440.
Abeel = witte populier.
ABEELVELD : l. geh. dabeel velt, P. 1572; het Abbeelvelt, Rent. v. Okegem, 1723.
ASSERENDRIES : l. dat men heet Esscher Driesch, R.H.G.A. 1380; an den Asscherdriesch, Schp. 1426; Asscherendriesch, Rek. 1468, 1473; anden ascheren driesch, P. 1573.
A s, e s = boom. Vandaar « dries nabij een es » of « dries met essen beplant ».
BRAAMBOS, zie A, d, 5.

EEKHOUT, zie A, a, 2.
ELST : ter Elst, K.A. 1384, Rek. 1406.
« Plaats waar elzen groeien ».
ESPT : op de Hespt, R.H.G.A. 1380.
« Plaats waar esp (= klaterabeel) groeit ».
KLATERBOS : van den Claterbossche, Schp. 1473; ten steenkene gheh. den Cląterbosch, Schp. 1497.
« Bos van klaterabeel ».
In sommige toponiemen, die evenwel veeleer wijzen op een grensaanduiding, treft men ook boomsoorten aan :
DOREN : op de galchcoutere naest de doorne, Schp. 1466.
DOREKENSVELD : op Dorkensvelt, Hosp. 1379; op Dorenvelt, Hosp. 1379; Doorekens velt, Schp. 1473; up tdoorevelt, P. 1572; Doorenveld, K. 1798.
EKEN (TER) : ter Eeken te Zieseghem wert, S. Jacobs Gent, O. 1355, Hosp. 1401, Schp. 1401, 1434; up Heerscoutre ter Eeken, Schp. 1473.
LINDEKEN (TER) : ter Lindeken, Hosp. 1379; ter Lenden, R.H.G.A. 1380, Beg. 1466, Schp. 1428; ter Linden, P. 1572.
— opt Lindevelt, K.A. 1380, 1435; Schp. 1439; upt Lindevelt, P. 1572.
— ande vier liendekens, P. 1572.
POPELBOOM (AAN DE) : anden popelboom, B.J. 1477.
VLIERENPAAL : onder den vlieren pael, P. 1572; leen binnen de praterije van mijlbeke gen. den Vlierenpael, Schp. Hofstade, 1765.

D. Ontbossing.

a. Rode
GERAARDSROT : op Gheraerts Roet, R.H.G.A. 1380; op Gheraerts Rot, W.K. 1430; op Gheeraerds Rot, Schp. 1435; te Popperoede op Gheraerts Rot, R.H.G.A. 1457; up Gheerards rot, Beg. 1460; upt geertsrot, P. 1572.
— up dander Gheerdsrot, Schp. 1449.
— Geertrodtveldeken, Lb.M. 1710.
— op nederste Gheertsrot, Schp. 1431; ant nederste Gheeraerts rot, Schp. 1431.
POPPERODE : tAyeghem daer men te Popperode weert gaet, R.H.G.A. 1380, Kast. 1400, W.K. 1405, Schp. 1414, 1425, R.H.G.A. 1457, Rek. 1473; te Popperoede, Rek. 1411, R.H.G.A. 1457; te popperode, P. 1572; Popenrode, K. 1798.
P o p p e is vermoedelijk de gen. van de psn. P op p o (Vgl. Poppekerke).
RISELROT : l. op Riselrot, R.H.G.A. 1380; up Riselrot, R.H.G.A. 1457; up Rijsselrot, B.J. 1477.
R i s = r e i s, vandaar de verkleinvorm r i s e l.
RODE : lands ten Rode, Schp. 1431.
RODEKEN : boschgracht... gheh. tRoedekin, K.A. 1426; int Rodekin, Schp. 1437; m. te Popperode int Rodeken, B.J. 1477; aud Popperode au lieu quon appelle int Rueken, Rek. 1473.
ROT : achter tRot, Schp. 1412; int Rot, Schp. 1429, Beg. 1460; upt Rot, Kast. 1473, P. 1572.
ROTHAAG : an de Rothaghe, R.H.G.A. 1380.
SCHEERSROT : up tScheers rot, P. 1572.
Fn. — Vgl. Scheersstede (P. 1572, 71 r.).

II. Baardegem (1)

A. Bossen.

a. Hout
BEVENHOUT, cfr nr 17.
HOUTEM, cfr nr 79.
« Woning bij het bos ».
HOUTVELDEKEN, cfr nr 80.

(1) Deze toponiemen zijn ontleend aan J. Lindemans : Baardegem. [Toponymica]. V l a. T o p. V e r., Leuven, 1933.

b. Lo
LOKAARD, cfr nr 115.
« Het bos voorzien van een l o k e, d.i. afsluiting ».

d. Bos
ABELENBOS, cfr nr 1.
BOSVELD, cfr nr 32.
BOELSBOS, cfr nr 24.
GRAVENBOS, cfr nr 58.
PACHTERSBOS, cfr nr 133.
PAPENBOS, cfr nr 134.
MUTSEREELBOS, cfr nr 129.
REYNAERTSBOS, cfr nr 142.
ROOIENBOS, cfr nr 146.
VERNAUENBOS, cfr nr 165.
V e r, « vrouw » + A v e + bos.
WUITENBOS, cfr nr 181.
« Fn. Wuyten, een middeleeuwse familiaire vorm van Wouter ».
ZEEPSCHERFBOS, cfr nr 184.

B. Struikgewas.

a. Haag
ASHAAG, cfr nr 6.
HAGELEER, cfr nr 61.

c. RASPAILLE, cfr nr 140.
« Wild begroeid met allerlei houtgewas ».

d. Stokt
STOKT, cfr nr 157.

C. Boomsoorten.

ABELENBOS, zie A, d, 1.
ASHAAG, zie B, a, 1.
ELSBROEK, cfr nr 49.
VORSEVELDEKEN, cfr nr 169.
« Op grond van de vorm v u s uit 1689, mag tamelijk veilig een primitief v o r s (boomnaam) ... aangenomen worden ».

D. Ontbossing.

a. Rode
ROOIENBOS, zie A, d, 9.

b. Houw
MOORSELHOUW, cfr nr 128.

c. Brand
GEBERNDE (HET), cfr nr 55.

III. Erondegem (1)

A. Bossen.

d. Bos
BOS : suyt den bosch, M. 1681.
DROGE WEIDE BOS : noort den drooghe weede bosch, M. 1681.
EENHORENBOS : oost den Eenhoorn bosch, M. 1681.
« Waarschijnlijk volksetymologie voor e e n o o d e, « eenzame, woeste plaats » » (Med. Vla. Top. Ver., 1937, 12).
H. GEESTBOS : suyt helegeest bosch, M. 1644; oost den h. geestbosch, M. 1681; Armenbosch, B. 1842.

(1) Gebruikte afkortingen : M. = Parochie metinge, 1644 (nr 13), 1681 (nr 12) (Ra. Gent); B. = Atlas der Buurtwegen.

HORENBUTSBOS : oost den Oorenbuetsbosch, M. 1644.
« Het eerste lid zal wel mnl. h o r e, « modderpoel » zijn. Het tweede lid kan haast niets anders zijn dan b u t s, « bluts, buil, gezwel » (Med. Vla. Top. Ver., 1937, 13).
KATTENBOS : Cattenbosch, Schp. Hofstade, 1674; Kattenbosch, B. 1842.
KOKKELAARBOS : noort Kockelaer bosschen, M. 1681.
SPORTBOS : west tsportbosch, M. 1681; Sportbosch, B. 1842.
ZIJPBOS : tsypbosch, M. 1644; de sijpbo(s)sch(en), M. 1681; Sypebosschen, B. 1842.

B. Struikgewas.

a. Haag
ELLINKSHAAG : d'ellincx haghe, M. 1681.

C. Boomsoorten.

ELSMEERS : up den muelencauter boven den helsmeersch, St. Pieters te Gent (nr 131), 1634.

D. Ontbossing.

a. Rode
ROOIKEN : suyt 't roeijken, M. 1644; suyt het troijken, M. 1681.

IV. Erpe (1)

A. Bossen.

a. Hout
EEKHOUT : int eeckhout, H.R. 1566, 1686, 1718; Int eechout, P. 1571; op d'eeckhout, D.B. o. 1675; T'Eekhout, B. 1843.
d. Bos
ALLEMANSBOS : Allemansbosch, B. 1843.
ARMENBOS : den Armenbosch, H.R. 1752.
BOS : ten bossche, H.R. 1566, 1686, 1718; ten bosche, P. 1571.
BOS TE HEESVELDE : bosch te heesvelde in Erpe, Wezenboek v. Haaltert, 1485.
BOSJE : m. gheh. dboschelken, P. 1571.
BOSKOUTER : lieu quon dit op de boschcouter, Rek. 1473; up de bos(ch)-coutere, P. 1571; den boschcauter, D.B. 1688; op den bosch kouter, D.B. 1747.
— Grooten Bosch Cauter, B. 1843.
— Cleynen Bosch Cauter, B. 1843.
BOSVELD : up dboschvelt, P. 1571; Boschveld, B. 1843.
BOSVELDEKEN : dboschveldeken, P. 1571.
EEKBOS : Inden eeckbos, P. 1571, 1572.
ENGELANDBOSSEN : Engelandbosschen, B. 1843.
E n g e l a n d, volksetymologische vervorming voor I n g e l a n d, « het eerste lid is i n g, e n k, « gemeenschappelijk gebruikte bodem » (Med. Vla. Top. Ver., 1937, 13).
GIJSELBOS : Gijselbosch, H.R. 1600; den ghijselbosch, H.R. 1686, 1718.
KAARDBOS : de Caerdbosch, H.R. 1692; Kaerbosch, B. 1843.
« Mnl. c a e r « teenwilg » en niet mnl. c a e r d e, « kaardendistel » (Med. Vla. Top. Ver., 1937, 13).
LAARBOS : an den Laerbosch, P. 1572.
LECHBOS : den lechbosch, H.R. 1680.
MEREBOS : Meerbosch, H.R. 1566, 1686, P. 1571; aen de meirbosch, H.R. 1686.
NEERBOS : den neerbosch, P. 1571.
PAPENBOS : het paepenboschken, H.R. 1734; Papenbosch, B. 1843.

(1) Gebruikte afkortingen : P = Penningboek (Sa. Gent); H.R. = Registers van de « heerlijke rente » (Med. Vla. Top. Ver., 1937, 1 v.); K. = Kaartenboek van Drongen, 1736 (Abdij van Drongen); B. = Atlas van de buurtwegen; D.B. = Dekanale bezoeken (Dekenij Aalst).

VOGELERENBOS : neven svogheleeren bosch, H.R. 1566.
VRANCXBOS : In Vrancxbosch, H.R. 1566, P. 1571.
WELFBOS : Welfbosch, M. Erondegem, 1644, 1681; Werfbosch, B. 1843.
WOUWERBOS : den Wauwerbosch, K. 1736.
W o u w e r bijvorm voor « vijver ».
ZURENBOS : Suerenbosch, H.R. 1686, B. 1843.

B. Struikgewas.

a. Haag
HERRELEREN HAAG : ande herreleren haghe, P. 1571.
H e r r e l e e r = « Herzelaar ».
d. Stokt
STOKT : In tstoct, P. 1571; Inde stoct, P. 1572; op de Stockt, H.R. 1709.
— den cleenen stockt, H.R. 1709, 1729, 1781; de cleijne stockt, H.R. 1729.

C. Boomsoorten.

EEKBOS, zie A, d, 9.
EEKHOUT, zie A, a.
EKENBROEKVELDEKEN : Deecken broucveldeken, P. 1572.
ELSTKANTWEG : Elskantweg, B. 1843.
ELSTMEERS : Helstmeersch, P. 1571.
Boomsoorten treft men aan in volgende toponiemen, die veeleer wijzen op een grensaanduiding :
DORENT : ter doorent, P. 1571; wijck gen. den Doorent, D.B. 1688.
DORENVELD : up tdoorevelt, P. 1571; Dooreveld, B. 1843.
EKENSTEDE : Int eecken stede, P. 1571, 1572.
ERPERLINDEVELD : up derperlindevelt, P. 1571, 1572.
LINDEVELD : upt Lindevelt, P. 1571; Lindeveld, B. 1843.
MOERBOOM : de moerboom, H.R. 1566, 1686, P. 1571, B. 1843.
VLIERENPAAL : opden vlierenpael, H.R. 1672, 1789.

D. Ontbossing.

a. Rode
ROT : upt rot, P. 1571, H.R. 1773, B. 1843.
RUEDEKEN : up ruedeken, Int rueken, P. 1571.
RUEKENSVELD : opt ruekensvelt, H.R. 1566; upt ruekensvelt, P. 1571; opt reukensvelt, H.R. 1686.
b. Houw
HOUW : op den hau, H.R. 1566; up den hau(w), P. 1571; up den hou(w), P. 1571; veldekens geh. den hau, H.R. 1680.
LANGE HOUW : up den Langhen hou, P. 1571. Vervolgt.

HOFSTADE. **Jozef de Brouwer.**

Kleine Oorlog in het Wilhelmietenklooster te Aalst (1448)

Broeder Joes van der Haghen van het Wilhelmietenklooster « van onzer vrouwen ter Sterren », was in 1447 naar Rome getrokken en had er van de Heilige Vader verkregen « eene nieuwe Reformatie ende maniere van levene (= regel) ». Enige kloosterlingen wilden echter met deze hervorming geen genoegen nemen en « rebelleerden hem ». Ze werden hierin gesterkt door Wilhelmieten uit andere kloosters, « omme twelc groot inconvenient ende ghescil gheviel int tvorseide cloostere, schinende dat zij haer convent ghescheeden zouden hebben » !

De zaak werd dan vóór de Raad van de Graaf gebracht te Dendermonde. Hoe deze twist afliep, zegt ons de Stadsrekening niet.
[RA Brussel, Rekenhof, nr 31442, f° 34 r°].

ANTWERPEN. **Jozef van Cleemput.**

TOPONIEMEN TE EREMBODEGEM

I. Geografische schets.

(1) De gemeente. — Erembodegem maakt deel uit van de provincie Oost-Vlaanderen, bestuurlijk arrondissement Aalst en rechterlijk arrondissement Oudenaarde, kanton Herzele. Kerkelijk behoort de gemeente, die verdeeld is over twee parochies, tot het bisdom Gent, dekenij Herzele.

Erembodegem ligt op drie belangrijke wegen: de rijkswegen Brussel-Gent-Oostende en Aalst-Ninove en de provincieweg Aalst-Geraardsbergen. Het dorp ligt op 2 ½ km van Aalst, op 24 km van Brussel en op 31 km van Gent. De aangrenzende gemeenten zijn: Aalst, Moorsel, Hekelgem, Denderleeuw, Welle, Denderhoutem, Haaltert en Nieuwerkerken.

Vóór de Franse overheersing vormde Erembodegem, samen met Teralfene, Welle en Iddergem één erfelijke meierij, welke behoorde tot het Land van Aalst, graafschap Vlaanderen.

De gemeente heeft een oppervlakte van 1191 ha.

De bodem. — De bodem is vlak ten Westen (Goede Zijde) en bergachtig ten Oosten (Kwade Zijde). Het hoogste punt — het Galgplein — ligt 62 m. boven de zeespiegel. De Dender vormt de scheidingslijn. De Goede Zijde heeft een meer kleiachtige bodem; aan de Kwade Zijde is de bodem zandachtiger. Sommige streken — Venne en Osbroek — zijn zeer moerassig.

De wateren. — De voornaamste waterloop is de *Dender*, die steeds van groot belang was voor de nijverheid.

De *Bontebeek*, omwille van de talrijke watermolens die er op draaiden, ook *Molenbeek* genoemd, heeft haar oorsprong te Outer. Deze beek vormt de grensscheiding met Denderhoutem en Welle.

De *Oesbeek* vormt de grensscheiding met Nieuwerkerken.

De *Bosbeek* heeft haar oorsprong te Hekelgem.

Bossen en moerassen. — De Osbroek is het belangrijkste overblijfsel van de vele bossen, die zich eens over het grondgebied uitstrekten. Sommige werden reeds vroeg ontgonnen: hiervoor getuigen de rode-namen. Volgens Van der Maelen waren er in 1834 te Erembodegem nog eikenbossen, evenals elzen-, essen-, berken- en hazelaarsbosjes. Sindsdien werd de ontginning voortgezet.

De moerassige plaatsen — de Venne — werden tot goede weiden herschapen.

Weiden en maaimeersen. — Men treft deze vooral aan langs de waterlopen, Dender en Molenbeek, en waar de grond voorheen moerassig was en met waterpoelen bedekt.

Zaaigronden. — De bossen werden ontgonnen en de grond

(1) De historische schets vindt men in de verhandeling van E.H. V. GAUBLOMME, jaargang 1950, nr 6.

bebouwd naar gelang de bevolkingsaangroei. De kouters — de oudst bewerkte gronden — zijn de *Zwaluwkouter* en de *Molenkouter*, evenals de *Galgkouter* en de *Doelkouter*. Zij zijn gelegen op de Goede Zijde.

Bij het toenemen van de bevolking volstonden de kouters niet meer en werd de bosontginning doorgezet: de velden, *Arentsveld, Broekveld, Hinnenveld, Hofveld, Krealeveld, Lokerenveld, Terhagenveld, Wa(u)tersveld, Wildeveld, Roe(cx)veld* en *Letterveld*. Slechts de laatste twee bevinden zich langs de Kwade Zijde.

De land-namen wijzen op een nog later in gebruikneming : *Denderland*.

De wijken. — De dorpsnaam gaat terug tot de Merovingische periode, evenals *Kuregem*, dat zich uitstrekt over Haaltert en Erembodegem, en *Zomergem*, gelegen op Aalst en Erembodegem. — Zeer oude plaatsnamen zijn *de Venne, ten Bos, ter Joden, Ronsevaal, (R)essebeek, ter Kapellen* en *Hogeweg*. Later : *Hoek* en *Brusselbaan*.

Bevolking. — In 1567/69 waren er 800 communicanten (= Pasenhouders), wat een bevolking betekent van o. 1.075 zielen; in 1574 waren er o. 1000 comm. (1) of o. 1.350 zielen. In 1804 ongeveer 2.300 inwoners; in 1829, 3.025 inwoners; in 1877, 4.020 inwoners; in 1895, 4.485 inw.; in 1910, 6.250 inw.; in 1935, 8.515 inw., einde 1947, 9.054 inwoners en einde 1949 : 9.183.

Verkeerswegen. — De oudste verbindingsweg is de Dender. Naast deze waterweg zijn van overwegend belang de steenwegen Gent-Brussel, Aalst-Geraardsbergen en Aalst-Ninove, die het grondgebied van Erembodegem doorkruisen. De rijkswegen en de provincieweg zijn onderling door gemeentewegen verbonden, over de Denderbrug. Een andere gemeenteweg verbindt Erembodegem, langs het kapelleken ter Muren, met Aalst. Talrijke gemeentewegen bevorderen het verkeer.

In 1856 kwam de spoorweg Brussel-Aalst, die de gemeente doorsnijdt, tot stand; de wijk Ter Joden ligt naast de spoorweg Brussel-Oudenaarde.

Woningen. — Naast de vierkantbouw voor de grote hoeven was het langgeveltype (slechts een kamer breed) hier ook in gebruik.

Een zevental hoeven worden reeds zeer vroeg vermeld : *het hof ter Borcht, het hof te Ginderomme* of *Tijsse, het hof ter Hagen, het hof te Lokere, het hof te Visserijen, het hof ter Wilgen* en *het hof ter Esserbeke*. De meeste zijn verdwenen.

Het dorp ontwikkelde zich weinig langs de Dender, maar sterk langs de voorname verkeerswegen.

In 1834 waren er 512 huizen en 35 hoven; in 1877 telde men er 762 huizen; in 1896, 862 en bij de volkstelling einde 1947, 2.481 woningen.

Ekonomische toestand. — Erembodegem had voorheen een overwegende landbouwbevolking; sinds de uitbreiding van het fabriekswezen vinden duizenden, als arbeiders of beambten, werk in

---

(1) Vergelijk met Aalst o. 4000 comm.; Teralfene, o. 200 comm.; Hekelgem, o. 400 comm.; Haaltert, o. 750 comm.; Moorsel, o. 600 comm. en Welle o. 200 comm.

een paar fabrieken te Erembodegem, maar vooral te Aalst en te Brussel.

L a n d b o u w . — Langs de Goede Zijde is de bodem, daar gelaten het uitgestrekt moerassig gedeelte, vruchtbaar. Daar vond men dan ook van ouds de talrijke hoeven. De hopteelt verhuisde naar de Kwade Zijde. Het vlas, de boekweit en het koolzaad, die vroeger een belangrijke plaats in de landbouw innamen, zijn verdwenen en vervangen door winstgevender kulturen.

II. De naam der gemeente.

De oudste spellingen ons bekend (1) dagtekenen van de 12e eeuw. De naam onderging in de loop der eeuwen slechts enkele bijkomstige wijzigingen. Zo evolueerde *bald* tot *boud* gedurende de 11e en de 12e eeuw; vanaf de 14e eeuw werd *er* soms *ar* en evolueerde de *ou* van *boud* tot *o*.

1146, *Erembaldengem*, abdij Ninove O. nr 7. (Ra. Gent)
± 1148, *Ere*[*m*]*baldenge*[*m*], Ninove O. nr 9. (ibidem)
1148, *Here*[*n*]*boldenge*[*m*], Affl. (Ra. Brussel: kerkel. fonds, nr 4607/10)
1159, *Erembaldengem*, Ninove O. nr 14. (Ra. Gent)
1159, *Erenbaldenge*[*m*], Ninove O. nr 15. (ib.)
1164, *Ere*[*m*]*baldenge*[*m*], *Ere*[*m*]*boldenge*[*m*], Affl. (Sa. Antwerpen)
1168, *Eremboldinge*[*m*], Affl. (ib.)
1174, *Ere*[*m*]*boudinghe*[*m*], Sa. Aalst, O. nr 1.
1187, *Ere*[*m*]*boldenge*[*m*], Ninove O. nr 57. (Ra. Gent)
± 1225, *Eremboudenghe*[*m*], Affl. (Ra. Brussel, kerk. fonds, nr 4608/61)
1290, *Erembodegem*, Begijnhof Aalst O.
1305, *Errebaudeghem*, S.J. O. nr 1 (Sa. Gent): 1335, *Eerenboudeghem*, Gr. vl. O. (Ra. Gent); 1338, *Eremboudeghem*, W.K. fr. O.; 1341 (10 Maart), *Arenbodeghem*, Gr. fr. O. (ib.); 1341 (13 Maart), *dEremboudegem*, Gr. fr. O. (ib.); 1341 (31 Mei), *Harenboudegheem*, Gr. vl. O. (ib.); 1343, *Ere*[*m*]*bodeghe*[*m*], Tres. chart. de Fl., nr 959 (Ra. Brussel); 1346, *Eremboudeghem*, Gr. vl. O. (Ra. Gent); 1369, *Heerembodeghem*, Gr. vl. O. (ib.); 1371, *Eerenboudegem*, *Herenboudeghem*, *Erenboudegem*, Gr. vl. O. (ib.); 1380, *Erenbodeghem*, R.H.G.A., 57 r. (Sa. Aalst);

15e eeuw, *theerebodeghem*, Hosp. Aalst, renterol nr 52 (Ra. Gent); 1401, *Erbodighem*, W.K. fr. O.; 1431, *Harenbodeghem*, Gr. O. (ib.); 1431, *Harenbodegheen*, Gr. vl. O. (ib.); 1432, *Eerdbodeghem*, S.J.; 1434, *Ermbodeghem*, Affl. (Ra. Brussel, kerk. fonds, nr 4678, 19 v.); 1436, *Eeremboedeghem*, Gr. vl. O. (Ra. Gent); 1441, *Erembodeghem*, Gr. vl. O. (ib.); 1446, *Ermbodeghe*[*m*], R.H.G.A., 90 v. (Sa. Aalst); 1455, *Arembodeghem*, Schpb. (Sa. Aalst); 1457, *Eermbodeghem*, Schp., 2 v.,

(1) De oudste grafieën, vóór 1225, evenals het etymon, dank ik aan Dr M. Gysseling, die eveneens welwillend de tekst nakeek.

3 v., passim; 1491, *tHeerenbodeghem* (3x), Gr. O. (Ra. Gent); 1493, *Eeremboyghem*, W.K. fr. O.;

1514, *Aermbodeghem*, W.K., nr 4996, 14 r. (Ra. Brussel); 1524, *Herenbodeghem*, W.K., nr 4907 (ib.); 1525, *Erembodeghem*, Gr. O. (Ra. Gent); 1539, *Herembodeghem*, Hosp. Aalst O. nr 20, doos 3 (Ra. Gent); 1558, *heerenbodeghen*, W.K., nr 4919 (Ra. Brussel); 1563, *heerembodeghem*, Schp., 4 v., passim; 1565, *Herrembodeghem*. W.K.. nr 4926 (ib.); 1571, 1572, *Heerenbodegem* (passim), *Heerenbodeghem, eerenbodegem, eerenbodeghe[m], ermbodeghe[m]*, P. (Sa. Gent);

1683, *Erembodeghem*, D.B. (Dekenij Aalst)

1702, *Eerenbodegem*, Gr. nr 7 (Ra. Gent)

1844, *Erembodegem*, B. (Gemeentehuis Eremb.).

De naam van het dorp gaat terug tot de Merovingische periode en heeft als etymon *Arinbaldingaheim*, « woonplaats van het geslacht van Arinbald ».

III. Bronnen.

Deze bijdrage is geen toponymie van Erembodegem, maar slechts een verzameling van excerpten uit enkele bronnen. Hoewel onvolledig, geeft zij toch een algemene kijk op het plaatsnamenmateriaal van het dorp.

Uit volgende bronnen werd geput :

1/ *gedrukte bronnen :*

Gebruikte afkortingen	
R. O.	De heerlijke Rente van Okegem te Aalst, Erembodegem, enz. (J. LINDEMANS, *Med. Vla. Top.*, XV, 1939, 27).
Gr. O.	VAN DER HAEGEN : de abdij van Groenen Briel, oorkonden en Cartularium.
Gr. Cart.	
Kl.	Kiezerslijst, 1948.

2/ *onuitgegeven bronnen :*

R.H.G.A.	Rentenboeken van den H. Geest van Aalst, 1380, 1446 (Sa. Aalst).
Gr. 1702	De thiende boek van eerenbodegem voor het clooster van groenen briel binnen gent, 1702 (Ra. Gent : Groenenbriel, nr 7).
Gr. 1418	Dit es tgoed toebehoorende... den groenen Briel, 1418 (A. Bisdom Gent : Groenen Briel).
Gr. 1479	Dit ziin de erflike renten... 1479 (ib.).
Gr. 1425	Dit es tgoed..., 1397. — Voor Erembodegem een toevoeging van o. 1425, 3 fasc. (ib.).
B., R.S.B.	Rentenboek van S. Baafs, 1295 (Ra. Gent : Bisdom, nr 31).
L.	Meetboek van Erembodegem, 1617 (ib. : Eremb., nr 7).
P.	Penningboeken van 1571, 1572 (Sa. Gent, nr 91).

W.K.	Wetachtige Kamer van Vlaanderen, nrs 4886-4956, 5095, 5097, 11149, 11151, 11153 (Ra. Brussel).
Trés. Ch. Fl.	Trésor de chartes de Flandre (nr 959) (ib.).
Affl.	Rentale van Affligem, 1434 (Ra. Brussel : kerkel. fonds, nr 4678).
B.	Atlas des Communications vicinales de la Commune de Erembodegem, 1844 (Gemeentehuis, Eremb.).
Kad. K.	Kaarten van het Kadaster van 1809 en o. 1825 (ib.).
Hosp. A. O.	Hospitaal Aalst, oorkonden (rentenrol, nr 52, doos nr 1) (Ra. Gent); oork. (nrs 5 en 20, doos nr 3) (ib.).
Hosp. A.	Hospitaal Aalst, Renteboek, einde 14e eeuw (nr 67).
D.B.	Dekanale bezoeken (Dekenij Aalst).
S.J.	Goederen te eerdbodeghem,... toebehorende aan S. Jacobs te Gent, 1432 (Sa. Gent : S. Jacobsgodshuis, nr 8).
S.J. 15e E.	Dit es al tgoet toebehorende sente Jacopshuus... gheleghen taelst ende int land van aelst, 15e eeuw (ib., nr 9).
S.J. oork.	Oorkonden van S. Jacobsgodshuis : nrs 1, 28, 44, 45, 46, 78, 99, 148 (ib.).
Schp.	Schepenboek, 1456-1459 (Ra. Gent : Erembodegem, nr 218).
Schp.	Schepenboek, 1563, 1564, 1565, 1567 (ib. : Erembodegem, nr 219).
W.	Atlas der waterwegen, 1850 (Gemeentehuis, Eremb.).
H.	Herbergen, 1779 (Ra. Gent : Kastelanij Aalst, nr 403).
Rek.	Rekenkamer, nrs 45231, 50949 (Ra. Brussel).
Vm.	Volksmond.

Hier worden slechts vermeld de geraadpleegde werken, die rechtstreeks in verband staan met Erembodegem.

IV. Wijze van bewerking.

In een *alfabetische lijst* volgen de verschillende toponiemen, waarvan de citaten in cursiefletters worden aangegeven. Deze citaten worden voorafgegaan door het jaartal en gevolgd door de bron en de bladzijde.

Het lemmawoord staat in de nieuwe spelling. De letter en het cijfer tussen haakjes ( ), die hierop volgen, verwijzen naar de vakken op de *toponymische kaart.* — (l.onb.) betekent dat de ligging voorlopig niet kan aangegeven worden.

Op de geciteerde teksten volgt een proeve van verklaring voor zover dit nodig en mogelijk is. Vergelijkingsmateriaal putte ik uit de Penningboeken en de reeds verschenen toponymische studies.

Op de alfabetische tafel volgt een *overzicht van het materiaal.*

[ ] wijst op een afkorting die voorkomt in de bron.

( ) wijst op een variante in de schrijfwijze.

psn. = persoonsnaam.

fn. = familienaam.

pln. = plaatsnaam.

O. = oorkonde.

vl. O. = Vlaamse oorkonde.

fr. O. = Franse oorkonde.

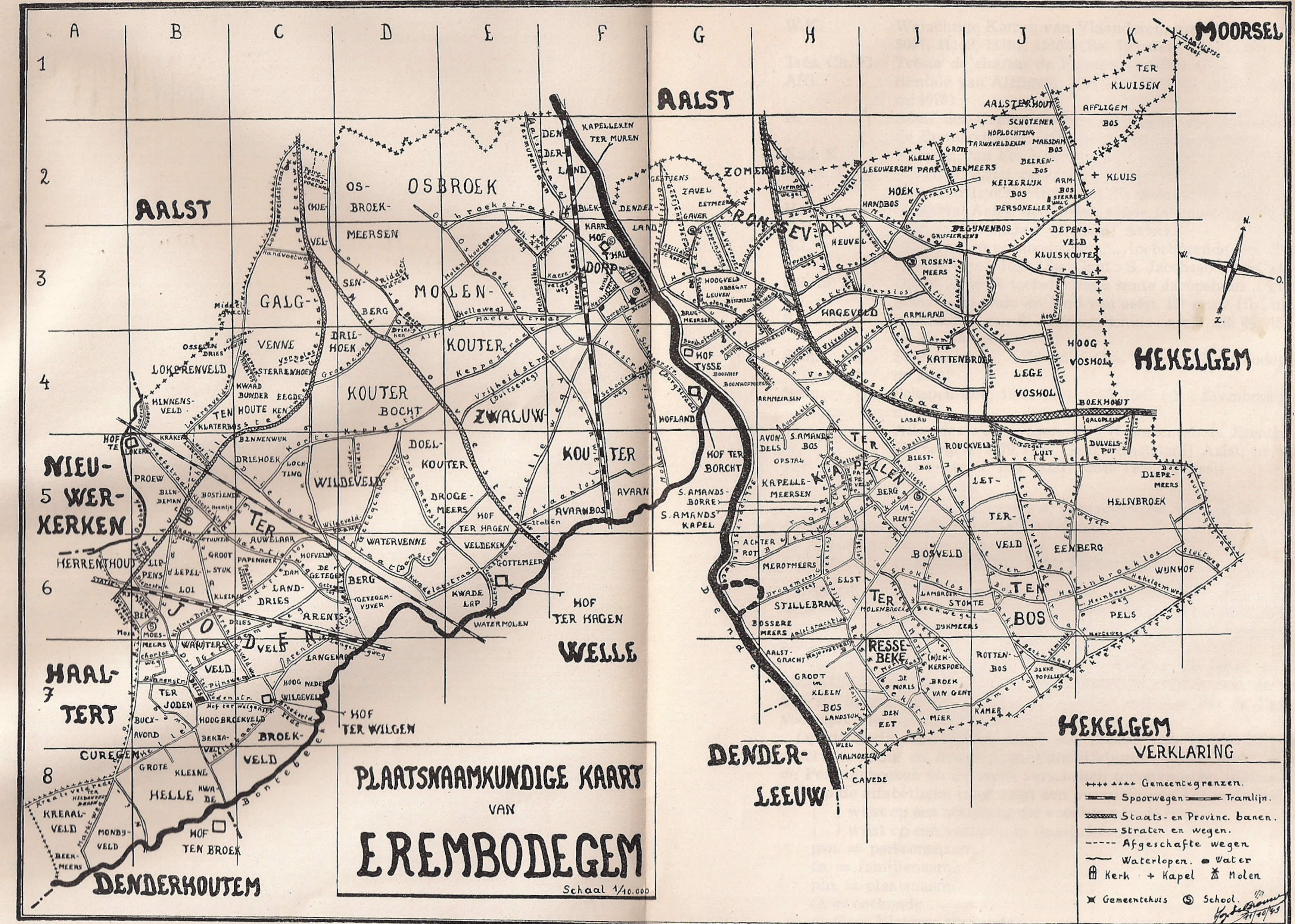

PLAATSNAAMKUNDIGE KAART
VAN
EREMBODEGEM
Schaal 1/10.000
VERKLARING
Gemeentegrenzen.
Spoorwegen
Tramlijn.
Staats- en Provinc. banen.
Straten en wegen.
Afgeschafte wegen
Waterlopen.
Water
Kerk
Kapel
Molen
Gemeentehuis
School.
A
B
C
D
E
F
G
H
I
J
K
1
2
3
4
5
6
7
8
MOORSEL
AALST
AALST
NIEU- WER- KERKEN
HAAL- TERT
HEKELGEM
HEKELGEM
WELLE
DENDER- LEEUW
DENDERHOUTEM
CUREGEM
OSBROEK
MOLEN- KOUTER
KOUTER BOCHT
ZWALUW-
KOUTER
WILDEVELD
GALG- VENNE
TER JODEN
TER KAPELLEN
TEN BOS
TER KLUISEN
KLUIS
HOF TER HAGEN
HOF TER WILGEN
HOF TEN BROEK
HOF TER BORCHT
GROTE HELLE
BROEK- VELD
KREKAAL- VELD
HELLEBROEK
HOOG VOSHOL
LEGE VOSHOL
KATTENBROEK
BOSVELD
RESSE- BEKE
STILLEBRAKE
WATERMOLEN

LIJST DER TOPONIEMEN

1. **Aalmoezen,** d' (H 8) : 1434, onder de cavede *neve*[*n*] *den berch der aelmosen* toe behoere[n]de over deen zijde en[de] aenden petancien meersch over dander zijde co[m]mende met den eende aen de Dendere, Affl., 23v.; 1563, b. Inden pennemakere,... *daelmoesen goedt* van hafflighem, Schp., 28 r.; 1571, 1572, *In daelmoessene* P., 50 r.; 1617, *nort de*[*n*] *a(e)lmossenie*[*r*], L., 284 r., 303 r.

Eigendom van de abdij van Affligem en dienende tot het onderhoud van de armen. — Ook te Herdersem treft men een **Aelmoesen mersch** (P. 1571, 27 r.) aan.

2. **Aalsterhout,** d' (J 1) : 1227, sita inter Teneram et claustrum Haffligemensem in loco qui dicitur *Alsterhout*, Affl. O.; 1380, l. *op daelsterhout*, R.H.G.A., 56 v.; 1446, l. *up daelsterhout*, R.H.G.A., 93 r.; 1457, l. *up daelst*[*er*] *hout*, Schp., 5 r.; 1603, *op de Aelsterhout putte*, Rek., 32 r.; 1610, *op d'aelsterhoudt* putte, Rek., 3 r.

Hout (« bos »), in de nabijheid van Aalst: **Aalster :** het suffix **-er** vormt adjectieven van plaatsnamen. Vgl. **Bosser(meers), Esser(beek), Wilder(meers)** enz. — Voor het suffix **-er** in pln., zie : A. van LOEY, **Hand. Top. en Dial.,** 1943, 279 v.

3. **Aalsterse dreef** (K 1) : 1844, *Aelstersgen dreef*, B. — Weg van Aalst naar Hekelgem.

4. **Aalsterse gracht** (H 7) : 1571, 1572, *up daelstersche gracht*, P., 55 v.; 1844, *Aelstgracht*, B.

5. **Aalstgrachtlos** (H 6) : 1844, *Aelstgrachtlos*, B. — Van de Ressebeeksestraat naar de Aalstgracht.

6. **Aalsterput** (l.onb.) : 1457, l. up dwildevelt *neven den aelsterputte*, Schp., 5 r.; 1603, op de *Aelsterhout putte*, Rek., 32 r.; 1610, *op d aelsterhoudt putte*, Rek., 3 r.

7. **Aalst(erse)straat** (E, F 2,3) : 1446, up den hoghen wech *aen de haelsterste stráte*, R.H.G.A., 94 r.; 1571, 1572, l. *aen daelstersche strate*, P., 47 r.,; id., *aen daelstrate*, P., 51 v., 62 r.; 1844, *Aelststraet*, B. — Van Erembodegem naar Aalst. — Nu *Termurenlaan.*

8. **Aalsterse weg** (l.onb.) : 1571, 1572, *aend*[*en*] *aelsterschen wech*, P., 9 v.

9. **Abbégat** (G 3) : *Abbé gat*, Kad. K.

Abbé, « abt ».

10. **Abbégatweg** (H 3,4) : 1844, *Abbégatweg*, B.

11. **Abeelput** (l.onb.) : 1850, *Abeelput*, W. nr 35.

Dit toponiem komt ook te Herzele voor (P. 1571, 37 r.).

12. **Achterheydenbroek** (K 5,6) : 1563, mersschelken *In dachterheynbrouck*, Schp., 8 r.; 1571, 1572, *up dachterheydenbrouck*, P., 18 r., L., 19 v., passim; 1617, *oost tachterheyenbrouck*, L., 253 v., 267 v. — Zie : Heydenbroek.

Achter, midden en **voorste** geven een verhouding aan tegenover een andere partij.

13. Achterrot, d' (G 6) : 1563, *upt achter Rot*, Schp. 17 v.; 1563, Int ghehuchte ter capellen *upt achter Rodt* deen zijde de dendere, Schp., 28 v.; 1572, *up dachterot*, P., 51 v. — Zie : Rot.

14. **Aclunnenberg** (l.onb.) : 1571, 1572, lants *aenden aclunnen berch*, P., 34 v.

Verschrijving voor **Alvinnenberg** (= « berg der elven »), te Teralfene ?

15. **Advaanbos** (F 5) : o. 1825, *Advaan Bosch*, Kad. K.

16. **Affligembos** (K 2) : 1809, *Bois-d'Affligem*, Kad. K.

Zelfde plaats als de Kluise(rij); eigendom van de abdij van Affligem.

17. **Affligemmeers** (l.onb.) : 1571, vantgodshuys van Hafligem eenen meersch geheeten *den Haffelge[m] meersch* groot V dachw., P., 17 r.; 1572, m. geh. *den affelge[m] meersch*, P., 17 r.

Meers genoemd naar de eigenaar, nl. de abdij van Affligem. Zo ook te Moorsel : **Haffelghem bosch** (P. 1571, 1 v.).

18. **Affligemse koedreef** (G 3) : 1844, *Affelgemsche kooijdreef*, B. — Vanaf de Hogeweg naar de Gestjensstraat.

19. **Alfons van de Maelestraat** (D-F 3,4) : 1948, *Alfons van de Maelestraat*, Kl.

Straat genoemd naar de werkman-dichter Fonske van de Maele, die verschillende bundeltjes **Verzekens voor ons volk** in het licht gaf. Hij werd te Erembodegem geboren in 1874 en overleed er in 1938.

20. **Arnouts- of Arentsveld** (C 7) : 1380, l. *op Arnoutsvelt*, R.H.G.A., 57 v.; 15e e., *arentsvelde*, S.J., nr 9, 2; 1432, *up dharens velt*, S.J., 5 v.; 1459, *up Darens velt*, Schp., 24 r.,; 1564, *up darensvelt*, Schp. 99 r.; 1571, 1572, landts *up darens velt*, P., 7 v., 24 v., passim; id., *up daerensvelt*, P., 3 r.; 1572, lants *up Darents velt*, P., 7 v.; 1617, *Arensvelt*, L., 1 r., 6 r., passim; 1642, *op Darensvelt*, D.B.; 1702, *het Aerens velt*, Gr., 26 r.; id., *Arens velt*, Gr. 47 r.; 1844, *het Arensveld*, B.; *Arentsveld*, Kad. K.

Arnoud, psn., ... met als spelling voor de 15e en 16e eeuw **Arend(t)** (J. LINDEMANS : **Vl. persoonsnamen**, blz. 19). Zeer verspreid als fn. : **Pieter Arents** (Schp. 1457, 8 v.).

21. **Arentsveldlos** (C, D 6, 7) : 1844, *Arensveldlos*, B. — Vanaf het hof ter Wilgen naar de oude Welleweg.

22. **Arentsveldweg** (B,C 6,7) : 1844, *Arentsveldweg*, B.

23. **Armbos** (J,K 2) : 1844, *Armbosch*, B.; *Armbosch*, Kad. K.

Bos, eigendom van den Armen (Openbare Onderstand).

24. **Armbosrede** (I 4) : 1844, *Armboschrede*, B. — Vanaf de Oude Brusselbaan naar het Armbos.

25. **Armland** (I 4) : 1844, *het Armland*, B.

26. **Armlos** (H,I 4) : 1844, *Armlos*, B. — Vanaf de Oude Brusselbaan naar het Armland. — Nu *Vosholleweg*.

27. **Armmeersen** (H 4) : 1844, *de Armmeersen*, B.

28. **Auwelaar** (C 6) : 1571, 1572, *upden auwelere*, P., 29 v., 30 r., passim; id., lants *up den ouwelere*, P., 32 v.; 1571, l. *up den auwelaere*, P., 30 v., 31 v.; id., l. *up den nuwelerer*, P., 32 v.; 1572, l. *up den nuwelere*, P., 32 v.; 1617, *hauwele[re]* ende Rodt... west de mersschen ende het wegelken naer Welle ende noort den herwech, L., 1 v., 36 v., passim; 1642, l. *opden auwelere*, D.A.; 1702, *den houweleer*, Gr., 133 r.; 1759, *op den hawelaer*, Schp. Hofstade; *Hauweleer*, Kad. K.

Het 2e lid is de personificatie op **-(el)aar.** Het eerste lid is minder klaar. Wellicht bij **houwen**, dus « plaats waar een bos was of waar hout gehakt is » en bijgevolg synoniem van **Rot ?**

29. **Avaan,** de (F 5) : 1571, 1572, lants geleghen *op den avaen,* P., 5 v., 7 r.; id., meersch *Inden alvaen,* P., 12 v.

Betekenis duister.

30. **Avaanlos** (E-G 5) : 1844, *Avaenlos,* B. — Vanaf het Molenstraatje naar Italiën.

31. **Avaanweg** (F 4,5) : 1844, *Avaensweg,* B. — Vanaf de Keppestraat naar de Zwaluwekouter.

32. **Avenne** (l.onb.) : 1571, 1572, *Inde a venne,* P., 58 r.

A heeft naast de dialektische uitspraak voor « oud », ook de betekenis van « water ». Te vergelijken met **Avoort,** « doorwaadbare plaats (voord) in een water (aa) », te Dworp (nr 11) ? — Vandaar « moerassige plaats » ?

33. **Avondel** (H 5) : 1571, 1572, lants *In davondele,* P., 55 r.; 1844, *Avondels,* B.; Kad. K.

A = « oud » (?) + **vondel** (= « brugje van planken »). Vandaar een oude brug over de Dender, waar deze partij is naast gelegen ?

34. **Avondelmeers** (H 5) : 1571, 1572, *In davondel meersch,* P., 60 r., v., 63 r.

35. **Avondelslos** (H 4) : 1844, *Avondelslos,* B. — Los vanaf de Leuvestraat naar d' Avondels.

36. **Avondelsteen** (l.onb.) : 1571, 1572, stede *aenden avondelsteen,* P., 42 r., 50 v., 53 v.

Steen (= grenspaal) nabij de oude brug.

37. **Banker,** de (l.onb.) : 1617, *zuyt de*[*n*] *bancker,* L., 327 v., 328 r.

Personificatie op **-er,** met als eerste lid de fn. **Banck ?** — **Claes van der Banck** (P. 1571, 5 v.). Zo niet « het perceel waar een schepenbank... of zavelbank was ».

38. **Beek,** ter (l.onb.) : 15e e., m. ter allen *up de beke,* Hosp. Aalst, O.; 1566, meersch *ter beke,* int veldeken *ter beke,* R.O.

Vermoedelijk voor Bontebeek.

39. **Beekmeers,** de (A 8) : 1571, 1572 *Inden beecmeersch,* P., 25 r., 29 v., passim; id., *Inden beeckmeersch,* P., 34 v., 35 v., 41 v.; 1617, *beckmersschen,* west de prochie van haeltert, zuyt de becke, L., 2 r., 138 r.; 1723, bosch ghen. *den beeckmeirsch,* R.O.

40. **Beekmolen** (E 6) : 1571, 1572, Raes Kieckens fs. Pauwels haut in pachte een[en] *beeckmuelen* van... mevrouwe vanden gruenenbriele, P., 9 r.

Watermolen op de beek.

41. **Beekwegel** (H,I 5-7) : 1844, *Beekwegel,* B. — nr 141.
(I,J 6,7) : 1844, *Beekwegel,* B. — Vanaf het Molenbroek naar het gehucht Ten Bos (nr 147).

42. **Begijnenbosje** (I,J 3) : 1617, tboschvelt... west de[n] wech, nort *het begijnenbosken,* L., 244 v.; *Begijnenbosch,* Kad. K.

Bosje, eigendom van een begijnhof of van een begijntje.

43. **Beirenbos** (J 2) : 1809, *Beirenbos,* Kad. K.

44. **Bekzavel,** de (B 8) : 1571, 1572, *up den becsavele,* P., 24 v., 33 r.; 1642, l. *opden becksavel* commende teghen de helle, D.B.; 1702, *den backsaevel,* Gr., 123 r.

Puntig stuk, waar zavel werd gestoken.

HOFSTADE. *Jozef de Brouwer.*

Familienamen uit de charters der kartuize van St.-Martens-Lierde.

IIIe LIJST.

De hieronder volgende lijst van familienamen werd samengesteld uitsluitend met behulp van het pacht- en rentenboek der kartuize, daterend van 1426 (1). Ingelaste namen van latere datum hebben we ter zijde gelaten. Omwille van gelijkvormigheid worden alle namen in de oorspronkelijke tekst hier zonder hoofdletter weergegeven.

ABT (APS ?) ..... « te boelaer neven **betten sabts** huus... (f° 8 r° G)

ADELINCK ..... « **gillis adelincx** lant » (op « Boesberch » te Morenbroek = heerlijkheid te St-Jans-Hemelveerdegem en te Ophasselt) (f° 59 v° E)

ALAEMS ..... « jeghen... ende **janne alaems** » (Zegelsem) (f° 54 v° E)

ANDRIES ..... « an den driesch ten upstalle » (St-Martens-Lierde) « ...**arends andries** » (f° 33 r° M)

ANEIN (van) ..... « **pieter van anein** », rentepl. te St-Maria-Lierde. (f° 34 v° A)

ANFOORTS ..... « te cleymaet » (Erwetegem) « neven **ghys anfoorts** booghaert » (f° 6 r° H)

ASTERBEKE (van) ..... « **coolaert van asterbeke** », rentepl. in « tpuutsemayn » te Geraardsbergen (f° 18 v° D). Misschien stamt de nog voorkomende naam Desterbecq of Destelbecq van deze af (d'Asterbeke = d'Esterbeke ?)

BAYNIER ..... « **jan baynier** », rentepl. in de « dutstrate » te Geraardsbergen (f° 13 r° H)

BACHOUTE (van den) ..... « **jan van den bachoute** die men seit ryselinc », rentepl. te Nederbrakel (f° 46 v° B)

BACKER (de) ..... « neven de **wedeeuwe sbackers** mersch » (te Morenbroek) (f° 38 v° E)

« up den bertendriesch » (Berendries te St-Martens-Lierde) « ...an **stevins sbackers** mersch » (f° 29 v° E)

BANK (van der) ..... « **jan vander banc** », rentepl. te St-Maria-Horebeke (f° 23 v° H)

BARLEKE (de) ..... « **daneel de barleke** », rentepl. te St-Maria-Lierde (f° 34 v° A)

---

(1) Kenlijc zij allen lieden/ Dat dit es de Registre vanden Eerfeleken Rente(n) ende pachtgoede(n) toebehoorende den godshuuse vanden tsat(er)reusen ten bossche in de prochie van sente martins lierde/ Welke vors(seide) Registre was wel ende duechdeleke gheordineert ende ghemaect/ Uut allen den ouden ghescriften vanden selven Renten/ en(de) pachtgoede(n) /voortijts ghemaect/ Ende ooc mede bij den late(n) die d(er) af kennesse sculdich ziin te hebbene/alse men nieuwe ghescriften maect/ Dit was ghedaen jnt jaer ons hee(re)n/ Doe men sc(r)eef xiiij^{c} en(de) zessentwintich. den derden dach van septembre/ ».

RIJKSARCHIEF GENT — Fonds Kartuizers St-Maartens-Bos, nr 3.

BATEN ..... « **jan baten** de maerscal van hasselt » (Ophasselt) (f° 70 v° A)

BEKEN (van der) ..... « ...die **ghys van der beken** waren », renten te Deftinge (f° 56 v° A)

« **rase van der beken** », rentepl. te Moerbeke (Geraardsbergen) (f° 35 r° I)

BELLAERT ..... « **adriaen bellaerts** », rentepl. in de « gheetstrate » te Geraardsbergen (f° 8 r° L)

BENNE ..... « **jan benne** », rentepl. te Everbeke (f° 7 r° K)

BERGHE (van den) ..... « **jan van den berghe** », rentepl. te Morenbroek (f° 41 v° A)

« ende **jans van den berghe** huus » te Boelare (f° 8 r° G)

« **gillis van den berghe** », pachter van schoofIanden op « boesberch » te Morenbroek (f° 59 v° E)

« **bertelmeeus** huus ende erve **vanden berghe** », in het « steenstraetkin » te Geraardsbergen (f° 20 r° N)

« up de muelenheyde an de muelenheyde strate » (Erwetegem) « an **raes** erve **van den berghe** » (f° 6 v° K)

« **symoen van den berghe** », rentepl. « buten overpoorten » te Geraardsbergen (f° 8 v° D)

BETTESONE ..... « **jan bettensone** », rentepl. te St-Martens-Lierde (f° 30 v° E)

BEVERLINCK ..... « an... ende **gheeraerds beverlinx** erve », te Overboelare (f° 23 r° K)

BIEST (van der) ..... « **marien van der biest** », pachteres van schoofIanden « upt speelcouterken » te Morenbroek f° 60 r° M)

« **adriaen van der biest** », rentepl. in de « nederhuneghem strate », te Geraardsbergen (f° 15 r° H)

BLANDER (de) ..... « neven **gillis sblanders** erve », aan de « overpoorten » te Geraardsbergen (f° 9 r° O) ,

BLEEKER (de) ..... « **jacop de blekere** », rentepl. in de « vliguut strate » te Geraardsbergen (f° 11 v° F)

BLOMMAERT ..... « ...van **kateline blommaerts** weghe » van Grotenberge (overleed in 1377) (f° 22 r° F)

BODE (de) ..... « neven **lievins sboden** huus », in de « vliguut strate » te Geraardsbergen (f° 12 r° G)

BOEN ..... « **jan boens** kinderen », rentepl. in de « vliguut strate » te Geraardsbergen (f° 12 r° G)

« neven **symoens boenen** huus by sente katelinen », te Geraardsbergen (f° 12 v° D)

BOGAERT (van den) ..... « neven **stevins** erve **van den boogaert** », « buten bolaer poorten » te Geraardsbergen (f° 7 v° P)

BOCK (de) ..... « neven **katelinen sbocx** huus », in de « overhuneghem strate » te Geraardsbergen (f° 15 v° D)

BONNAERT ..... « neven **adriaen bonnaers** huus » (Geraardsbergen) (f° 11 r° L)

« jeghen joncfrouwe **lysbette bonnars** » (Zegelsem) (f° 54 v° E)

BONTE ..... « neven **betten sbonten** erve » te Schendelbeke (f° 53 r° H)

BONTEMAKER (de) ..... « neven **gillis bontemakers** huus » in « tpuutsemayn » te Geraardsbergen (f° 19 r° H)

BOON ..... « **willem boon** », rentepl. te Strijpen (f° 53 v° C)

BORCH (van der) ..... « **jan van der borch** », rentepl. te Nederbrakel (f° 46 v° G)

BORGMAN ..... « **luuc borchman** », rentepl. in de « dutstrate » te Geraardsbergen (f° 13 r° M)

BORRE (van den) ..... « d hoyr **van den borre** », rentepl. te St-Maria-Horebeke (f° 23 r° H)

BORREMAN ..... « **claus borreman** », rentepl. te St-Martens-Lierde (f° 29 r° H)

BOSSCHAERT ..... « ...ende **jan bosscaerts** erve » (« tpuutsemayn ») te Geraardsbergen (f° 19 r° M)

BOUDENS ..... « **cornelis boudens** », rentepl. te Boelare (f° 8 r° G)

BOUCHOUTE (van den) ..... « joncfrouwe **lysbette van den bouchoute** », rentepl. te St-Maria-Lierde (f° 34 r° E)
« her **willem van bouchoute** », rentepl. te St-Maria-Oudenhove (f° 47 v° E), ook te St-Martens-Lierde (f° 26 v° D)

BOXORENS ..... « **sthevin boxorens** », sterfelijk laat der kartuizers op hun goed te Opbrakel (f° 67 v° C)

BRECPOT ..... « up trueleghem » (Morenbroek) « an **pieter breecpots** land » (f° 38 v° B)

BROEDEN ..... « an **adriaens sbroeden** erve » te Moerbeke (Geraardsbergen) (f° 66 r° K)

BROEDER (de) ..... « **liisbet sbroeders**... », pachteres van schooflanden op Morenbroek (f° 61 r° I)
« neven **gillis betten sbroeders** land » te Morenbroek (f° 61 r° H)
« te ruscenbrouc » (Morenbroek) « suit **pieters broeders** » (f° 40 v° D)

BROEKE (van den) ..... « **gillis van den broucke** », rentepl. te St-Maria-Horebeke (f° 23 r° H)

BROUWER (de) ..... « **jan de bruwer** », pachter van kartuizergoed te Ophasselt (f° 58 r° G)
« **pieter sbruwers wedeeuwe** », rentepl. te Morenbroek (f° 42 v° C)
« tusschen papenbeemt » (Morenbroek) « an **baten sbrauwers** land » (f° 41 r° K)

BRUIDEGOM (de) ..... « neven **jans sbrudegom** huus » te Zottegem (f° 54 r° F)

BRUYNE (de) ..... « neven **stoffels sbrunen** erve » « buten bolaer poorte » te Geraardsbergen (f° 7 v° P)

BRUSSEL (van) ..... « neven... ende **jans brueselen** huus », in de « steenstrate » te Geraardsbergen (f° 20 v° C)

BUGGENHOUT ..... « neven... ende **gillis buggenhouts** huus » « an de maerct » te Geraardsbergen (f° 16 v° D)

BUISER (de) ..... « **gillise den busere** », te St-Martens-Lierde (f° 24 v° A)
« **joncfrouwe sbusers** », pachteres van schooflanden te Morenbroek (f° 61 r° C)

CABBELJAUW ..... « **joncfrouwe cabbeliaus** », rentepl. te Overboelare (f° 23 r° K)
« ...ghehouden van **jacoppe cabbeliaus** zone » te Eine (f° 57 v° C)

« tusschen... ende **jans cabbeliaus** lande » te Strijpen (f° 53 v° C)

CABBERNAUL ..... « **gillis cabbernauls dochter** te ghend », rentepl. te Nederbrakel (f° 46 v° F)

CABOT ..... « **pieraert cabbaut** », rentepl. te Everbeke (f° 7 v° A)

CAELBROEK (van) ..... « int ghescheet tusschen vlaenderen ende henegauwen ...an **jans** lant **van caulbrouc** » te Everbeke (f° 7 v° A)

CAEN ..... « achter **willem caens** stede » te Eine (f° 57 v° C)

CALFEL ..... « ter kokerbeke (te Nederbrakel) tusschen **joos calfels** hove » (f° 47 r° H)

CALFSTEERT ..... « **jan calfsteert** », pachter van schooflanden « up speelcouterken » te Morenbroek (f° 60 v° C)

CALLEMAN ..... « onder den oudenbergh » (Geraardsbergen) « neven **lysbetten callemans** erve » (f° 9 r° K)

CAMMEN (van der) ..... « **pieter van der cammen** gheseit de smet », rentepl. te St-Maria-Lierde (f° 35 r° G)

CAMMER (de) ..... « neven... ende **grielen scammers** huus » in de « dutstrate » te Geraardsbergen (f° 13 r° K)

« **gabriele scammers** », rentepl. in de « dutstrate » te Geraardsbergen (f° 13 r° O)

CAMMEREN (van den) ..... « **pieter van der cammeren** gheseit de smet », rentepl. te St-Martens-Lierde (zelfde als pieter van der cammen) (f° 27 r° H)

CAPPROEN ..... « **coolaerde capproens** », rentepl. te Goeferdingen (f° 21 v° B)

CARREMAN ..... « ten vyne » (te St-Maria-Lierde)... « van **janne carremanne** » (f° 34 r° F)

CATHEM (van) ..... « **pieter van cattem** », rentepl. te Morenbroek (f° 44 r° F)

CEUTERICK ..... « ende **godeverde cotrix** », te St-Maria-Oudenhove (f° 50 v° C)

« **pieter cotrix** », rentepl. te St-Maria-Oudenhove (f° 48 r° H)

CLARISSEN ..... « up doude paerde maerct » (Geraardsbergen) « ...neven **wouten clarissien** huus » (f° 14 v° D)

CLEYEN (van der) ..... « **bertholmeeus van den cleye** », rentepl. in « tpuutsemayn » te Geraardsbergen (f° 17 v° E)

« neven **meeuse van den cleye** huus » in « tpuutsemayn » (f° 19 r° K)

« neven **phillips van den cleye** huus » in « tpuutsemayn » (f° 19 v° C)

CLEYMAET (van) ..... « te cleymaet » (Erwetegem) « an **pieter cleymaets** erve » (f° 6 r° H)

CLERCK (de) ..... « up de hasselt beke (Morenbroek) ...suit **jans cleercx** » (f° 37 v° C)

CLIPPEL (de) ..... « neven **pieters skluppels** stede » te Goeferdingen (f° 21 v° N)

COCK (de) ..... « **gillis de coc** van calenberghe », rentepl. te Goeferdingen. (f° 21 r° L)

« neven **joos skoocx** huus » « buten d'overpoorten » te Geraardsbergen (f° 8 r° L)

« an... **heylen skoocx** huus » in de « dutstrate » te Geraardsbergen (f° 14 r° I)

COLFMAKER (de) ..... « an de oude paerde maerct (Geraardsbergen) an... ende her **jans colfmakers** huus » (f° 15 r° F)
« **adriaen de colfmaker** », rentepl. in de « brugstrate » te Geraardsbergen (f° 13 v° G)

COLLAGE ..... « **gillis collage** », rentepl. te St-Martens-Lierde (f° 30 r° G)

COLLEKENS ..... « neven **jan collekins** huus » in « tcleen puutsemayn » te Geraardsbergen (f° 17 r° I)

COOLBRANDT ..... « up de muelenheyde (Erwetegem) an **joos coolbrants** erve » (f° 6 r° K)

COOLENS ..... « **jan coolins** », rentepl. te Deftinge (f° 5 v° B)
« **gillis coelins** », rentepl. te Geraardsbergen (f° 11 r° N)

COOLS ..... « **jan cools** », rentepl. in de « molenstrate » te Geraardsbergen (f° 21 r° G)
« **claus cools** », rentepl. te St-Martens-Lierde (f° 32 v° C)

COPPENS ..... « **pieter coppins** », pachter van kartuizergoed te St-Maria-Lierde (f° 65 v° G)

CORNUYT ..... « an **louis cornuyts** land » op 't « speelcouterken » te Morenbroek (f° 60 r° M)

CORTE (de) ..... « ...die **sbaten corten** was » te Moerbeke (Geraardsbergen) (f° 66 v° C)

CORVER (de) ..... « doer van **oliviers den corver** », rentepl. te St-Maria-Lierde (f° 34 r° F)

COSSYNS ..... « up de streec (St-Martens-Lierde) ...ende an **betten cosiins** lant » (f° 32 r° F)
« **jane cosiins** », rentepl. te St-Martens-Lierde (f° 29 v° A)
« up den cortenbosch (St-Martens-Lierde) neven **luucx cosiins** stede » (f° 29 r° M)
« an **cool cousiins** erve » te St-Martens-Lierde (f° 28 r° G)

COTTON ..... « **allyse coytoens** », rentepl. te St-Martens-Lierde (f° 28 r° H)

EREMBODEGEM. **Valère Gaublomme.**

Dansfeesten en concerten te Aalst, vóór een halve eeuw

De gemeenteraad van Aalst schafte op 30 Oktober 1896 de politieverordening van 17 September 1888 af en verving ze door een nieuwe, afgekondigd en aangeplakt op 29 Januari 1897, door burgemeester M.L. Gheeraerdts en sekretaris Edm. Scheerlinckx.

Deze « Policie-Verordening nopens de openbare Dansfeesten en Concerts in de Stad Aelst » werd uitgegeven in een brochuurtje van 4 bladz., 14,5 cm. × 22 cm., gedrukt door C. Van de Putte-Goossens.

De verordening wendt zich tot « alle herbergiers, koffijhuishouders en andere houders van openbare gestichten, als ook (tot) degenen die bijzondere lokalen houden ». Noch kosteloos, noch « mits eene vergelding » mogen « dansfeesten of concerts » ingericht, zonder toelating van de burgemeester.

Het is ook « verboden aan de reizende muzikanten en alle andere personen gezang te houden of muziek uit te voeren door gespel van orgels, pianos of alle andere speeltuigen » op openbare plaatsen, zonder dezelfde toelating.

Openbare danspartijen en concerts mochten niet in tenten worden ingericht; ze mochten niet beginnen vóór 5 u. 's avonds, noch worden voortgezet na 11 u., zonder een speciale toelating.

AALST. **Jozef van Overstraeten.**

Onze Bibliografie

134. **AALST.** — Prof. Dr. **H. Draye, Vijftig jaar Germanistiek te Leuven.** — Onze Alma Mater (Leuven), Jg. III (1949), afl. 1, blz. 2-9.
O.m. over de hoogst gewichtige, beslissende rol van de Aalstenaar Filemon Colinet. Ook over prof. Jozef de Cock, uit Herdersem.

135. **AALST.** — Prof. Dr. **A. van Itterbeek, Het laboratorium voor lage temperaturen en technische physica der Leuvense Universiteit.** — Onze Alma Mater (Leuven), Jg. III (1949), afl. 1, blz. 21-23, met 6 foto's.
De schr. van het art., een geboren en getogen Aalstenaar, is de stichter van het laboratorium. Zie ook in hetzelfde nummer de bijdrage op blz. 18-20.

136. **AALST.** — **De St. Maartens-kerk van Aalst.** — Ons Volk (Brussel), 18-5-47, blz. 194-5, met 7 foto's.
Naar aanleiding van de erge dakbrand in dat jaar. Vooral de ill. is van belang, als naar gewoonte bij dergelijke bijdragen.

137. **ALGEMEEN.** — **L. Reyntens, Het parochiedomein der Gentse Sint-Pietersabdij tot de XIVe eeuw.** — Oostvlaams Verbond van de Kringen voor Geschiedenis. Voorlichtingsreeks; nr 5. Gent, 1950. — 32 blz.
Uit deze belangrijke brochure vatten we hier samen wat betrekking heeft met parochies uit het Land van Aalst.
De kerk van **Idegem** wordt het eerst vermeld in de bevestigingsakte van 964 van koning Lotharius als een der goederen door de graaf van Vlaanderen Arnulf I aan de abdij geschonken (« in Bracbanto Idingehem mansus unus cum ecclesia »).
Graaf Arnulf van Valenciennes, samen met zijn echtgenote Lutgardis en zijn zoon Adalbert, schenkt zijn bezit te **Mater** aan de abdij : de kerk der villa, met al haar bezittingen, inkomsten en 20 horigen («alodem meum id est ecclesiam in villa Materna, cum omni integritate ad ipsam pertinente in culturis, terris, mancipiis... et quidquid speratur pars huius ecclesiae »). De schenkingsakte zinspeelt op de betrekkingen van de H. Amelberga met Mater, dat vroeger tot haar bezit zou hebben behoord.
De villa **Dikkele** was in de X^e eeuw erfelijk bezit van Reingoldus en Oydala. Na de dood van haar echtgenoot doet deze er in 988 afstand van aan de abdij. Zo kwam de Sint-Pieterskerk van Dikkele mede onder haar beheer.
Haar rechten over de kerk van **Letterhoutem** verwierf de abdij, althans gedeeltelijk, in 1026, door een ruilverdrag met zekere Lantbertus. Zij deed afstand van de verafgelegen villa Labiau, te Mark-bij-Edingen, en van gronden te Deftinge, en ontving van de lekeheer zijn volledig bezit in Letterhoutem, nl. zijn rechten op de kerk, gronden, bossen, weiden, molen en ander toebehoren. Uit het afschrift van het « Liber Traditionum » blijkt dat deze rechten de helft van de villa omvatten (« recepit a memorato Lantberto... medietatem Holthim »), wat volgens de bevestigingsakten van de keizers Koenraad II en Hendrik II ook voor de kerk het geval bleek te zijn (« ecclesie medietatem in Holtum cum medietate ville »; « dimidiam ecclesiam in Holtim cum medietate ipsius ville »).
De kerk van **Roborst** werd door Reinelmus en zijn echtgenote Ida in 1040 aan de abdij afgestaan (« alodem sui iuris Wilengem dictum et medietatem ecclesiae Bussuth »). Ook hier beschikte de abdij slechts over de helft van de kerk. Tot de schenking behoorde ook Reinelmus' erfgoed in de nabijgelegen villa Wijlegem (Wilengem), dat waarschijnlijk als dotatie voor de kerk van (Ro)borst (Bussuth) bestemd was. De schenking werd in hetzelfde jaar door keizer Hendrik III bevestigd (« Item medietatem ecclesie in Bussuth »).
In een algemene bevestiging van bisschop Odo van Kamerijk in 1108 worden 5 nieuwe kerken als abdijbezit vermeld : Merelbeke, met 2 bijkerken, nl. Schelderode en Bottelare, Rozebeke en Hillegem.
Rozebeke komt er voor als afhankelijke kerk van Roborst (« Altare de

Boshut, cum appenditio suo Rosbecca »). Toen Roborst in 1040 aan de abdij werd geschonken, was er geen spraak van een bijkerk. Het erfgoed echter van Wijlegem, dat samen met de kerk van Roborst, wellicht als dotatie geschonken werd en gelegen was binnen het gebied van Rozebeke, bezat een Bartholomeuskapel, die mede in het bezit kwam der abdij (er is een akte van 1140 waarin 2 vrouwen zich belastingsplichtig stellen « ad capellam sancti Bartholomei, que est in Wilenghem »). Deze kapel voorzag waarschijnlijk in de geestelijke noden van Rozebeke, tot de abdij er zelf een kerk oprichtte, met O.L.V. als patroonheilige. Sedertdien is Wijlegem zelf een afhankelijkheid van Rozebeke.

De kerk van **Hillegem** werd waarschijnlijk niet door de abdij zelf gesticht vermits zij er niet de oorspronkelijke tiende inde. Haar oorspronkelijke bezitter is echter onbekend.

Merelbeke, dat als moederkerk van Schelderode en Bottelare wordt vermeld (« altare de Merlebecca cum appendiciis suis, Rothen et Botelar »), moet zeer vroeg ontstaan zijn en kan met grote waarschijnlijkheid als een stichting van de Sint-Pietersabdij aangezien worden. De patroonheilige is de H. Petrus

Schelderode en **Bottelare,** die waarschijnlijk van het oorspronkelijk uitgestrekt gebied van Merelbeke werden afgescheiden, werden in 1220 zelfstandige parochiën, dank zij de financiële steun van de edelvrouw Hildegardis van Melle en mits de toestemming van de abt, die als personaatshouder der kerken zijn rechten trachtte te vrijwaren. (« Rothen » is niet **Gontrode,** dat een afhankelijkheid was van Gijzenzele en aldus aan de Sint-Baafsabdij toebehoorde).

Het « altare » van **Munte** werd in 1129 door bisschop Burchard van Kamerijk aan de abdij geschonken (« altare de Monthei, quod est dimidium ecclesie, liberum et sine persona... concedimus »). Het altare bedroeg dus de helft van de ecclesia; hier was een afzonderlijk pastoorsinkomen gegroeid, dat de helft van het volledig kerkelijk inkomen omvatte. De heerlijkheid Munte behoorde oorspronkelijk aan de graven van Vlaanderen toe. Misschien richtten zij er de kerk op en hadden reeds de helft ervan aan Sint-Pieters overgedragen, toen in 1129 de zelfstandige persona eveneens van zijn rechten afstand deed. In 1132 blijkt de abdij er ten volle over de kerk te beschikken.

Wanneer bisschop Nikolaas in 1148 het altare van **Steenhuize** en het afhankelijke **Vloerzegem** aan Sint-Pieters overdraagt, vermeldt de akte dat er voortaan naast de abdij geen afzonderlijke persona meer over de pastoorsprebende zal beschikken, noch dit recht erfelijk zal kunnen overdragen. Ook hier is de oorspronkelijke bezitter onbekend.

Het bestaan van een onafhankelijke persona is duidelijk in de parochie **Leeuwergem :** het personaatsrecht was er in handen van een Antwerpse kanunnik Boudewijn, die in 1192 zijn rechten aan zijn bisschop afstond, om ze aan Sint-Pieters over te dragen.

Voor **Woubrechtegem** en **Smeerebbe** is slechts een pauselijke bevestiging voorhanden in de akte van Lucius III van 1183 (« altaria de Smeirlebbe et de Woubrechtengem »). Smeerebbe was toen verbonden met Idegem en beide werden door één priester bediend; in 1266 werden zij door bisschop Nikolaas, met toestemming van de abt, opnieuw tot 2 onafhankelijke parochiën opgericht.

138. **ALGEMEEN. — A. Schillings, Les étudiants de l'Université de l'Etat à Louvain (1817-1835).** Liste des étudiants inscrits en 1818 (année académique 1818-1819). — De Schakel (Antwerpen), '50, nr 4, blz. 136-137.
Vgl. ons nummer 68, voor het jaar 1817. De namen der studenten toen ingeschreven worden niet herhaald. Van de 91 nieuwe zijn er slechts drie uit ons Land, alle drie in de faculteit der Wijsbegeerte : Carolus Bertelat, uit Aalst, 20 j. oud, vader overleden; Eugenius Cambie, uit Mater, 22 j. oud, vader overleden; Ludovicus Delwaide, uit Ninove, 18 j. oud, vader overleden.

139. **BOTTELARE.** — Zie nr 137.

140. **DIKKELE.** — Zie nr 137.

141. **HERDERSEM.** — Zie nr 134.

142. **HILLEGEM.** — Zie nr 137.

143. **IDEGEM.** — Zie nr 137.

144. **KLUISBERG.** — **Jan van Es, Folklore uit de Vlaamse Ardennen. De sage van de Kluisberg.** — Overdruk uit «Oostvlaamse Zanten», 1947, nr 4, blz. 106-108.

Valsmunters ten tijde van Diederik van de Elzas en Iwein van Aalst. Volkse verklaring van « kluis » en « enclus » = enclume ! Opgetekend in 1911. Van een inleiding voorzien door de h. van Es.

145. **LEEUWERGEM.** — **Marcel Balot, Seraient-ce les jardins d'Armide ?** — Royal Auto, 15-1-49, blz. 13-14, met foto's van het kasteel en van het « kanaal » in het park.
Wat geschiedenis en wat beschrijving van het kasteel, maar vooral beschrijving van het grootse park. — Zie ook nr 137.

146. **LETTERHOUTEM.** — Zie nr 137.

147. **MATER.** — Zie nrs 137 en 138.

148. **MERELBEKE.** — Zie nr 137.

149. **MESPELARE.** — **J. Tilley, Documenten over de Relieken van de H. Aldegonde te Mespelare.** — Oudheidkundige Kring van het Land van Dendermonde, Gedenkschriften, Derde reeks, deel II, 5e afl., 1950, blz. 145-157, met één foto van hschr. (1653).

1634, aankomst van de eerste relieken uit Maubeuge; 1643, stichting van de confrerie; 1645, eerste levensbeschrijving voor Mespelare gemaakt; 1734, pauselijke breve, die de confrerie overvloedig met aflaten verrijkt. Afschriften der oorspronkelijke dokumenten staan in het Boek der Confrerie, dat in de kerk berust.

150. **MUNTE.** — Zie nr 137.

151. **NINOVE.** — **Ninove.** — Ons Volk (Brussel), 1-6-47, blz. 258-259, met 9 foto's.
Alleen de ill. heeft belang. — Zie ook nr 138.

152. **ROBORST.** — Zie nr 137.

153. **RONSE.** — **F. de Tollenaere, Iets over den naam van Ronse.** — **A. Carnoy, Nota over het artikel van Dr. de Tollenaere.** — Handelingen van de Kon. Commissie voor Toponymie en Dialectologie, XIV, 1940, blz. 43-54.
Dr de Tollenaere, die een Ronsenaar is, meent dat er geen verband bestaat tussen de naam van de Ronne (= beek) en die van de stad. De eerste is volgens hem uit het Middelnederlands te verklaren, de tweede is Gallo-Romeins (Hrodonacum, huis van Hrodo ?).
Hij is het eens met Dassonville dat Zulzike teruggaat op *Sulsiacum, afgeleid van het gentilicium Sulcius.
Schorisse (Fr. Escornaix) is volgens hem te verklaren uit de naam *Scaurinius, die bij de Keltische persoonsnaam Scaurus hoort.
Voor Rozenaken (Russeignies) zal men wellicht best van *Roscenius uitgaan.
Prof. Carnoy acht de gelijkenis van Ronne (volgens hem mogelijk de Keltische riviernaam *rodena) en Ronse te treffend om ze buiten beschouwing te laten.
Russeignies kan opklimmen tot *Rodisonacum, van Rod-is-onna (variante van Rod-ena).
Sulcus in Sulciacum kan volgens hem ook « vore » betekenen.
Voor Schorisse ziet hij de mogelijkheid van afleiding uit een woord van de Salische wet, screona, « onderaards vertrek ».

154. **RONSE.** — **Te Ronse trok de « Fiertel » weer uit**... — Ons Volk (Brussel), 8-6-47, blz. 289, 296.
Alleen 9 belangwekkende foto's.

155. **RONSE.** — **Simone Bergmans, Une œuvre inédite de Louis David ?** — Revue belge d'archéologie et d'histoire de l'art (Antwerpen), 1950, nr 3-4, blz. 141-145, met 5 fotogr. ill.
Het betreft « Funérailles d'un guerrier » (van Hektor), uit de verzame-

ling R. de Rudder, Ronse, drie panelen, hoogstwaarschijnlijk van Louis David.

156. **ROZEBEKE.** — Zie nr 137.

157. **ROZENAKEN.** — Zie nr 153.

158. **SCHELDERODE.** — Zie nr 137.

159. **SCHORISSE.** — Zie nr 153.

160. **SMEEREBBE.** — Zie nr 137.

161. **STEENHUIZE.** — Zie nr 137.

162. **VELZEKE. — J. van Cleemput, Enkele historiographische gegevens over de oudste geschiedenis van Velzeke in de middeleeuwen.** — Jaarboek van de Zottegemse Culturele Kring, 1949-1950, blz. 25-68.
Met diplomatische uitgave van 14 dokumenten, tussen 1099 en 1359, alle betrekking hebbend óf met de abdij Hasnon óf met de commanderij van Pitsemburg.

163. **VLOERZEGEM.** — Zie nr 137.

164. **WOUBRECHTEGEM.** — Zie nr 137.

165. **ZOTTEGEM. — Een processievaantje.** — De Mariagroet uit Affligem, Sept.-Oct. '50, blz. 66-67, met afb. van het vaantje.
Vaantje van O.L.V. van Deinsbeke.

166. **ZULZIKE.** — Zie nr 153.

AALST. **Jozef van Overstraeten.**

Een gelegenheidsgedichtje uit de 18e eeuw

In het kerkarchief van Erembodegem vonden we het onderhavig gelegenheidsgedichtje, dat, te oordelen naar het schrift, van de hand schijnt te zijn van Egidius Mercier, die te Erembodegem pastoor was van 1732 tot 1762.

Den volle jubilé
die wy over jaer hier vierden
oorsaeckt wederom goede cieren;
't is heden het jaergety,
daerom syn wy alle soo bley,
dat met volle vreughden
in eer en in deughden
wy maeckten een soet geterey,
omdat heel prat
dees moeder op haer hooft dan hadt
een silvere croon
die verbelde den loon
die sy hebben sal in s' hemels woon;
en in haer handt hadt sy een kruck
om te gaen op de reys naar het eeuwigh geluck.
't is voor waer
over jaer
dat versaemelde dees lieve schaer,
en om niet te vergeten
ick laet het u weten
dat gy t' naest jaer weer sult syn geseten
aen dees taefel om op goet fatsioen
met het glas in de hant,
repetitie sult doen
en sult roepen dat moeder leeft,
die wederom dese vreugden geeft.

EREMBODEGEM. **Valère Gaublomme.**

Wat anderen over ons denken

Uit « Het Nieuws van den Dag » - « 't Vrije Volksblad » (Brussel), van 28 Maart, over ons Erembodegemnummer :

De hoofdschotel is van de hand van E.H. Valère Gaublomme, onderpastoor, die ons de « Beknopte Geschiedenis van Erembodegem » levert, van blz. 5 tot blz. 151.

Het is een hoogst interessante studie, waarin achtereenvolgens met een diepe kennis van zaken behandeld worden : Profane Geschiedenis (verste tijden, Romeinse overheersing, Frankische kolonisatie, leenroerige tijd, bestuur, met rechterlijke instellingen; lijst van baljuws, meiers en schepenen, historische bijzonderheden, landbouw en nijverheid) — kerkelijke geschiedenis · heidendom, kerstening, stichting v. d. parochie, patronaat, de tienden, de pastoor, lijst v. pastoors, kapelanijen en onderpastoraat, kerkelijke goederen, kerkfabriek, lijst van kerkmeesters, armendis, openb. onderstand, lijst van armmeesters, kerk, pastorij, St-Amanduskapel, id. put, kapel van O. L. Vrouw ter Muren. — Geschiedenis van het onderwijs. — Kulturele geschiedenis : Jan Vaerman, Pieter Braeckman, kulturele verenigingen. — De St-Jozefsparochie te Terjoden. — Oude gebruiken. — Bronnen.

Buiten deze zeer merkwaardige bijdrage, waarvoor de auteur de dank van alle heemkundigen verdient, wat zeker voor hem de beste beloning is van zijn rusteloze arbeid en langdurige, soms vermoeiende opsporingen en navorsingen, heeft men in dit nr nog interessante bijdragen over : Erembodegem economisch en sociaal, door Fr. A. van Pottelberghe; De Kon. Muziekmaatschappij « Niets zonder arbeid, trouw en eendracht », en Toneelgezelschap « Uit eigen kracht », door H. Callebaut.

Voegen we er aan toe dat het lijvig boekdeel een 12-tal mooie illustraties telt, wat zijn waarde nog verhoogt.

De heemkundige vereniging « Het Land van Aalst », hoofdredacteur : Joz. van Overstraeten, Leopold-III-laan 32, Aalst, mag er op roemen met dit nr een bijzonder verdienstelijk werk op de markt te hebben gebracht.

HET LAND VAN AALST

Tweemaandelijks tijdschrift.

Hoofdredakteur : Jozef van Overstraeten, Leopold III laan 32, Aalst, Tel. 220.60.

Beheerder : Albert van Lul, de Nayerlaan 51, Vorst (Brussel), Tel. 44.61.22, Postrekening 41.45.92.

INHOUD VAN Nr. 1.
1951.

Daele, Dr. A. van den, S.J. — Drie bekende Erembodegemnaars
I. De dichter Alfons van de Maele 1
II. De Jezuiet-professor Jozef van Opdenbosch 5
III. Dom Modestus van Assche 8

Cleemput, Jozef van, en Smet, Gilbert de. — De persoonsnaam « de Pauw »
6. De argumenten van Dr. L. 14
7. Besluit 23

Brouwer, Jozef de. — De bossen in het Land van Aalst
Inleiding 24
Aalst 26
Baardegem 28
Erondegem 29
Erpe 30

Cleemput, Jozef van. — Kleine oorlog in het Wilhelmietenklooster te Aalst (1448) 31

Brouwer, Jozef de. — Toponiemen te Erembodegem 32
met plaatsnaamkundige kaart

Gaublomme Valère. — Familienamen uit de charters der kartuize van St-Martens-Lierde. IIIe lijst 40

Overstraeten, Jozef van. — Dansfeesten en concerten te Aalst, vóór een halve eeuw 44

Overstraeten, Jozef van. — Onze bibliografie (nrs 134-166) 45

Gaublomme Valère. — Een gelegenheidsgedichtje uit de 18e eeuw 48

Onze beschermraad. II

Wat anderen over ons denken. III

Drukk. «De Aankondiger», Dr. De Moorstr. 6, Aalst. — Tel. 248.18.